د افغانستان اسلامي امارت

د عامې روغتيا وزارت

د پالیسي او روغتیایي پراختیا معینیت

د پلان او پالیسي عمومي ریاست

د روغتیا ملي پالیسي

۱۴۴۶ – ۱۴۵۱

۱۴۴۶ هـ.ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د عامې روغتیا وزارت مقام پیغام

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

له متعال ذات څخه شکر ادا کوم چې موږ یې په څمکه اشرف المخلوقات پیدا کړي یو. درود او سلام دې وي پر رسول الله صلی الله علیه وسلم، د هغه پر کورنۍ او صحابه کرامو باندې. الله رب العزت په قران کریم کې فرمایي:

وَمَن أَحۡيَاهَا فَكَأَنَمَا أَحۡيَا النَّاسَ جَمِيعًا(سوره المائده، آیه ۳۲) او څوک چې یو ژوند وژغوري لکه چې ټول انسانان یې ژغورلي وي. همداراز الله تعالی فرمایلي "يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا" (سوره بقره، آیه ۱۶۸) و کما قال الله تعالی: "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ" (سوره بقره، آیه ۲۲۲) او همدارنګه الله تعالي فرمایلي دي: "وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا" (سوره اعراف، آیه ۳۱)

"اې خلکو په ځمکه ټول هغه څه وخورئ چې حلال او پاک دي" (سوره البقره، ۱۶۸) او الله تعالی فرمایي: "بیشکه چې الله تعالي پاکوالی او پاک خلک خوښوي" (سورت البقره، ۲۲۲) او همدارنګه الله تعالی فرمایلي دي: وخورئ، وڅښئ او اسراف مه کوئ (سوره اعراف، ۳۱)

ګرانو هېوادوالو د اسلامي امارت له بریالیتوب او په هېواد کې د اشغال له پای ته رسېدو وروسته اوس د پرمختګ وخت دی. له همدې کبله افغانستان د یو خپلواک او پرمختللي هیواد په توګه د تاریخ په یو ځانګړي پړاو کې دی چې د اسلامي امارت او ملت لپاره خورا برخلیک ټاکونکی او پرېکنده دی. دا مهم پړاو په ټولو سکتورونو کې، په ځانګړې توګه د روغتیا په برخه کې جدي هڅو، نړیوالتوب او همغږۍ ته اړتیا لري، ترڅو موږ د هر اړخیزو روغتیایي نمونو او شاخصونو (نغوتاندونو) سره دوامداره پرمختګ وکړو. له همدې کبله د پرمختیا او بریالیتوب یو له بنسټیزو ستنو څخه چې د یوې اداري لپاره اړین دي، د هر اړخیزو پالیسیو او ستراتیژیو شتون دی.
له همدې کبله د پرودګار په فضل او د عالیقدر امیرالمؤمنین حفظه الله په لارښوونه د افغانستان اسلامي امارت د عامې روغتیا وزارت د ګرانو هیوادوالو د روغتیا د ښه والي په موخه په ډېر ویاړ سره د روغتیا ملي پالیسي ترتیب او د هیواد او ټولنې اړتیاو سره سم روغتیایي خدمتونه وړاندې کوي. د دې پالیسي موخه روغتیایي خدمتونو ته د عادلانه او اغېزمن لاسرسي باوري کول، د خدمتونو کیفیت ښه کول او د روغتیا په برخه کې د شته وړتیاوو ساتنه او پیاوړي کول دي.
د افغانستان اسلامي امارت عامې روغتیا وزارت ژمن دی چې د الله تعالی په نصرت او له شته ملي او نړیوالو سرچینو ته هر افغان د جغرافیایي موقعیت او ټولنیز وضعیت ته په کتو روغتیایي خدمتونه وړاندې کړي او لومړنیو، دوهمي (ثانوي) او دریمي (ثالثي) روغتیایي خدمتونو ته لاسرسی ولري. دا پالیسي زموږ د ژمنتیا استازیتوب کوي چې په اوسني روغتیایي سکتور کې د ژورو اصلاحاتو لامل به وګرځي او په اساس به یې د ټولنې خلکو ته د اړتیا وړ روغتیایي خدمتونه وړاندې شي. ترڅو د هرچا روغتیا باوري او روغتیایي خدمتونو ته د لاسرسي په برخه کې نیمګړتیاوې کمې کړي.
د شته ننګونو په پام کې نیولو سره، دا پالیسي د روغتیا په برخه کې د ملي لومړیتوبونو او بیړنیو اړتیاوو په نښه کولو لپاره د بشپړ لارښود په توګه جوړه شوې ده. موږ کورني او نړیوالو همکارانو، متخصصینو او ټولو اړوندو بنسټونو ته بلنه ورکوو چې د دې پالیسی په پلي کولو کې د عامې روغتیا وزارت سره همکاري وکړي.

والسلام

مولوی نورجلال جلالي

د عامې روغتیا وزیر

مخکنۍ خبرې

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

نحمدهُ وَنُصَلّي على رَسولِهِ الكَرِيمِ، أمّا بَعْدُ، قالَ اللّهُ تَعالى «فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ» (سوره الانعام آیه ۱۵۸)

الله تعالی په قرآنکریم کې فرمايي: [ای محمد ص] دا د الله رحمت وو چې ته خلکو ته نرمزړی شوې، که ته تونده او سختزړی وای، خلک به له تا څخه تيت او پرک شوي وای. نو هغوی وبښه او د بښنې دعا ورته وکړه او له هغوی سره د چارو په اړه مشوره وکړه خو کله چې دې پرېکړه وکړه، پر الله توکل وکړه. يقينا چې الله توکل کوونکي خوښوي.

په پيل کې په ډېر وياړ او درنښت سره د روغتيا د ملي پاليسي مخينه خپلو ټولو ګرانو هيوادوالو او د روغتيا او طب په برخه کې ښکيلو کسانو ته وړاندې کوم.

دغه پاليسي په هيواد کې د روغتيايي خدمتونو، درملنې، درمليزو، خوراکي او روغتيايي توکو د ښه والي لپاره د يو لارښود په توګه د عامې روغتيا وزارت، امارتي او نړيوالو بنسټونو او تخنيکي کميټې د ګډې همکارۍ پايله ده، چې د افغانستان د اسلامي امارت د عامې روغتيا په سيستم کې د شته ننګونو لپاره د اغېزمنو او مناسبو حل لارو د برابرولو هڅې کوي.

د دې پاليسي د ترتيب په مختلفو پړاوونو کې زموږ همکاران د عامې روغتيا په وزارت کې د قوي ارادې، ژمنتيا او د هيواد د بېړنيو او اوږدمهاله اړتياوو په اړه ژور درک سره توانيدلي دي چې موخو ته د رسيدو لپاره يوه بشپړه او متوازنه پاليسي جوړه کړي. دا پاليسي له يوې خوا د روغتيا په برخه کې بنسټيزې ستونزې په ګوته کوي او له بلې خوا يې په خپل ستراتيژيک ليد سره په هيواد کې د پام وړ پرمختګ لپاره د اساسي حل لارو وړاندوينه کوي.

د اسلامي امارت د عامې روغتيا وزارت سرپرست ښاغلي مولوي نور جلال جلالي څخه چې په خپلې پياوړې مشرۍ او نه ستړې کيدونکو هڅو سره يې د دې پاليسي د بشپړولو پروسه وڅارله او همدا رنګه د پاليسي د پراختيا د رهبرۍ، فرعي او تخنيکي کميټو محترمو غړو څخه چې په پراخه کچه يې په تحليل او ترتيب کې علمي نظرونه او د دې پاليسي په چمتو کولو کې مرسته کړېده د زړه له کومې مننه کوم.

دا پاليسي چې د هيواد د ځانګړو شرايطو او زموږ د خلکو د لومړنيو اړتياوو سره سم جوړه شوې ده، د روغتيا په برخه کې د پاليسي جوړونکو، اجرايوي چارواکو، پلان جوړونکو او نورو ټولو روغتيايي کړنو لپاره د لارښود په توګه کارول کيږي. د دې پاليسي اغېزمن تطبيق په ځانګړې توګه د روغتيايي خدمتونو په ښه کولو د لومړني روغتيا پاملرنې سيستم پياوړتيا، او د روغتيا زيربناوو پراختيا کې اړين دی.

زه غواړم چې يو ځل بيا له ټولو همکارانو، متخصصينو او بنسټونو څخه مننه وکړم چې پدې برخه کې يې همکاري کړې ده او هيله لرم چې د دې پاليسي په پلي کيدو سره به د هيواد په روغتيايي سکتور کې د پام وړ پرمختګونه ولرو.

درنښت

الحاج ډاکټر محمد حسن غياثي

د عامې روغتيا وزارت د پاليسي او روغتيايي پراختيا معين

د منني څرګندونه

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

نحمدهُ وَنُصَلّي على رَسولهِ الكَريمِ، أمّا بَعْدُ، قالَ رَسولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ.

د افغانستان اسلامي امارت د عامې روغتیا وزارت سرپرست عالیقدر ښاغلی مولوي نورجلال جلالي او د عامې روغتیا وزارت د پالیسي او روغتیايي پراختیا ښاغلي معین ډاکټر محمد حسن غیاثي، د پالیسی جوړونې د رهبری، تخنیکي او فرعي کمیټو غړو، ټولو همکارانو او لوستونکو! السلام علیکم و رحمته الله و برکاته!

په هیواد کې د روغتیا، درملنې، درملو، خوراکي توکو، محصولاتو او طبي تکنالوژۍ د وضعیت د ښه والي په موخه د یو مهم سند په توګه د دې پالیسي ترتیب چې په دې برخه کې د اړوندو متخصیصینو، امارتي او غیر امارتي ادارو د ګډو هڅو پایله ده، د عامې روغتیا وزارت د پلان او پالیسی عمومي ریاست په استازیتوب په ډیر ویاړ او منني سره د عامې روغتیا د ملي پالیسی په بشپړولو کې له ټولو ښکیلو خواوو څخه مننه او قدرداني کوم.

د افغانستان د عامې روغتیا وزارت عالیقدر ښاغلي مولوي نورجلال جلالي، چې د دې پروسې په ټولو پړاوونو کې یې د خپلې اغیزمنې مشرۍ، قوي ملاتړ او ارزښتناکو لارښوونو سره د دې پروسې د پرمختګ او بشپړیدو لپاره زمینه برابره کړه او همدارنګه د پالیسي او روغتیايي پراختیا ښاغلي معین صاحب د دوامدارو هڅو او استقامت څخه چې تل یې د کارونو په همغږۍ او دقیقه څارنه کې حضور درلود، د ستاینې وړ دي او مننه ورڅخه کوم.

د پالیسي د پراختیا رهبري کمیټې د روغتیايي پراختیا او پالیسي محترم معین ډاکټر محمد حسن غیاثي په مشرۍ او د پلان او پالیسي د عمومي رئیس محترم پوهندوی دوکتور میرویس احمدزی د معاونیت تر چتر لاندې د کمیټې له محترمو غړو (ډاکټر محمد عظیم زمریال کاکړ، ډاکټر زاهد الله رسولي، ډاکټر مبارک شاه مبارک، ډاکټر حیدر عمر، ډاکټر وحدت الکوزي، ډاکټر حیدر خان حیدر، ډاکټر فضل الهي علیزي، ډاکټر احمد سیر پاخون، ډاکټر احمد ناصر حنیفي، ډاکټر عبدالستار صحت، ډاکټر عبدالوحید عربزاد، ډاکټر سید رسول منګل او ډاکټر محمد نعیم آبی) چې دا پالیسي یې په خپل ستراتیژیک لید، ژورې پوهې او پراخې تجربې سره پای ته ورسوله ډیره مننه کوم. همدارنګه د فرعي کمیټو غړو او د تخنیکي کمیټې (د روغتیا تمویل او اقتصاد ریاست پخوانی رئیس محترم ډاکټر سید رسول منګل، محترم ډاکټر عبدالعظیم احمدزي، محترم محمد ایمل قیامي، محترم ډاکټر هدایت الله حمیدي، محترم استاد مصطفي، محترم سید فرید هاشمي، محترم ډاکټر صدیق الله رشتین، محترم لطف الله ننګیال سهاک، محترم سید ولي صافي او محترم شفیق الله کوچي) له ټولو غړو څخه چې د معلوماتو په تفصیلي بیاکتنې، علمي تحلیل او د تخنیکي او عملي مشورو په وړاندې کولو کې یې مهم رول لوبولی د زړه له کومې مننه کوم. د دې کمیټو له همکارۍ او همغږۍ پرته به د یوه هر اړخیز سند ترتیبول ممکن نه وو. همدارنګه له ټولو هغو کارپوهانو، مشاورینو او کارکوونکو څخه چې په دې بهیر کې یې په پوره ژمنتیا او انګیزې سره همکاري کړې او د معلوماتو، شننو او وړاندیزونو په راغونډولو کې یې رغنده رول لوبولی د زړه له کومې مننه کوم.

موږ باوري یو چې د دې پالیسي په پلي کېدو سره به په هېواد کې د روغتیايي خدمتونو او د عامې روغتیا وضعیت د ښه والي لپاره اغېزمن ګامونه پورته شي او دا مهمه لاسته راوړنه د ټولو اړوندو اشخاصو او بنسټونو د ګډو هڅو پایله ده. دا د عامې روغتیا ملي پالیسي نه یوازې د هیواد د روغتیا پالیسي لارښودني لپاره یو مهم سند دی، بلکه دا به د روغتیا او درملنې سکتور، درملو، خوراکي توکو، محصولاتو او طبي ټیکنالوژۍ کې د راتلونکو اصلاحاتو او پرمختګونو لپاره د سرچینې په توګه کار وکړي. د پالیسی او پلان عمومي ریاست له ټولو محترمو همکارانو څخه ځانګړې مننه کوي چې د دوی له همکارۍ او مرستې پرته د دې پالیسی بریا او نهايي کېدل ناشوني وو.

درنښت

پوهندوی ډاکټر میرویس احمدزی

د عامې روغتیا وزارت د پلان او پالیسي عمومي رئیس

لړلیک

عنوان ... پاڼه

۱. سريزه ۱
د لنډيزونه لست ۳
۲. د افغانستان لنډه پېژندنه ٤
۳. د افغانستان روغتيايي انځور مهم ټکي ٤
۴. د عامې روغتيا وزارت پېژندنه ٥
۵. د پاليسي اړونده برخې، موخې او بنسټيزې کړنې ۸
۵/۱. حکومتولي او رهبري ساحه ۸
۵/۲. د کارکوونکو چارو ساحه ۱۱
۵/۳. د روغتيايي سکتور تمويل ساحه ۱۳
۵/۴. د روغتيايي چوپړتياوو وړاندې کولو ساحه ۱٤
۵/۵. د خوړو، درملو او روغتيايي محصولاتو ساحه ۲۱
۵/۶. د روغتيايي معلوماتو سيستم ساحه ۲۳
۵/۷ د مالي تمويلونکو او کاري شريکانو د ښکيلتيا ساحه ۲٥
۶. پلي کيدنه ۲٥
۷. څارنه، ارزونه او بياکتنه ۲٦
۸. ملپانه ۲٦

۱ سريزه:

د افغانستان اسلامي امارت بريا او له بهرني اشغال څخه د هېواد ازادي اخيستلو وروسته د اسلامي امارت مشرتابه له هدايت سره سم او د خلکو اوسني روغتيايي وضعيت ته په کتو دپنځو کلونو (۱۴۴۶ – ۱۴۵۱) لپاره د روغتيا ملي پالیسي جوړه کړې ده.

عامې روغتيا وزارت به د نوموړې پالیسي په مټ د روغتيايي چوپړتياوو په ځانګړې توګه د لومړنيو روغتيايي خدمتونو وړاندې کولو لپاره اړين ګامونه پورته کړي.

دا چې په تېرو دريو کلونو کې د ډېرو لاملونو له کبله د مړينې کچه کمه شوې او روغتيايي پاملرنو ته لاسرسی ډېر شوی دی. اوسمهال زياتره افغانان له روغتيايي مرکز څخه په مناسبه فاصله کې ژوند کوي. همدارنګه د ولايتونو عامې روغتيا رياستونو او روغتيايي مرکزونو وندې ته د بنسټيزو روغتيايي چوپړتياوو او روغتونيزو (کلينکي) خدمتونو وړاندې کولو ته پراختيا ورکړل شوې ده.

دا پالیسي د افغانستان د خلکو روغتيايي اړتياوې او د روغتيايي سيستم اصلاحاتو په اړه د عامې روغتيا وزارت ليدلوری او نظر څرګندوي او دا روښانه کوي چې دهيواد ټول وګړي ښه کيفيت لرونکو بنسټيزو روغتيايي خدمتونو ته لاسرسي ولري. همدارنګه ياده پالیسي ټولنيزو ګروپونو او روغتيا اړوند ټاکونکو اساسي ټولنيزو لاملونو پېژندنې ته د اصلي لومړيتوب په توګه تحقق ورکوي.

دا پالیسي د يوې پراخې او مشارکتي پروسې له لارې د عامې روغتيا وزارت، نړيوالو پراختيايي شريکانو، پلي کونکو مؤسسو او خصوصي سکتور څخه د خپرو شوو کره معلوماتو او ارقامو پر بنسټ چمتو شوې ده او لاندې اوه بنسټيزې ساحې لري.

د حکومتولۍ او رهبری ساحه، د کارکوونکو چارو ساحه، د روغتيا سکتور د تمويل ساحه، د روغتيايي خدمتونو وړاندې کولو ساحه، د خوړو، درملو او روغتيايي محصولاتو ساحه، د روغتيايي معلوماتو اړوندو سيستمونو ساحه او د مالي تمويلونکو او کاري شريکانو د ښکيلتيا ساحه.

د پورته هرې ساحې لپاره د پالیسي يوه موخه تعريف شوې او د هرې کړنې لپاره بنسټيزې لارښوونې ټاکل شوي دي.

د دې پالیسي د پلي کولو په پايله کې به د عامې روغتيا وزارت او ولايتي رياستونو د مسؤلينو ظرفيتونه به د بنسټيز بدلون له لارې پياوړی شي. د اسلامي شريعت قوانينو رعايتول، د قانون حاکميت، انساني حقونه او عادلانه اصولو ته درناوی کول به د روغتيايي سيستم په ټولو کچو کې بنسټيز شي او د وزارتونو، امارتي ادارو او نړيوالو پراختيايي شريکانو سره به همکاري دوام ومومي او همدارنګه به د روغتيايي خدمتونو کيفيت او خونديتوب د داخلي څارنې او ارزونې ظرفيتونه به ښه شي. د کارکوونکو وده او پراختيا به د خپلې ټولنې د روغتيايي اړتياوو او ناروغيو لپاره ځواب ويونکی وي. د اړتيا له مخې به له خدمت څخه مخکې او داخل خدمت اړونده زده کړې د ورتيا پر بنسټ او کيفيت محوره وي چې موخه يې نړيوالو معيارونو ته رسېدل دي. د منځنيو طبی زده کړو په شمول د طب مسلک تخصصي ودې ته ځانګړې پاملرنه د روغتيايي متخصصينو د واک ساتنه به د معتبرو جوازونو د ورکړې له لارې تضمين شي، د رغنده انګيزې او روحيې د لا زياتوالي لامل به وګرځي. همدارنګه د روغتيايي متخصصينو ځان بسياينه او له بهرميشتو افغان طبی ډاکټرانو ټولنې سره د اړيکو وده او پياوړتيا به لا غښتلې شي. د بېلابېلو مالي سرچينو له لارې د روغتيا مالي تمويل، د عامې روغتيا اړوندو روغتيايي مرکزونو کې د عملياتي پياوړتيا وده او د عوايدو راغونډولو ميکانيزمونه به لا پياوړي شي. د اسلامي امارت لخوا د روغتيا سکتور ته د ځانګړې بوديجې په پام کې نيولو او دهغو لګښتونو لپاره د خاص، ګټور او خوندي ميکانيزمونو ته پاملرنه وشي.

نوموړي پالیسي به راتلونکي نسلونو ته د روغتیایي خدمتونو وړاندې کولو اړونده اصلاحاتو لېږد وکړي. همدارنګه به د بنسټیزو روغتیایي خدمتونو مدغم شوې ټولګې(BPHS & EPHS) له بیا کتنې څخه وروسته وروپېژندل شي. د روغتیایي خدمتونو وړاندې کوونکو خپلواکي، د قراردادونو اړوندو لارو چارو روڼتیا، پراختیا او د لګښتونو اجرا کول به د نویو میکانیزمونو په بنسټ ترسره کېږي.

د ساري او غیر ساري ناروغیو کنټرول او بالخصوص د ماشومانو د ګوزڼ ناروغي له منځه وړل د دې پالیسی له مهمو موخو څخه ده. د مختلفو سکتورنو اړوندو کړنو له لارې به د عامې روغتیا وزارت اساسي لومړیتوبونه ارزول کېږي او ناورینونو او لویو پېښو ته د غبرګون وړتیا به پیاوړی کېږي.

د اړوندو قوانینو او مقرراتو د پلي کېدو او معیارونو د کارولو له لارې به د خوړو، درملو،روغتیایي محصولاتو او طبي تکنالوژي شتون او ورته د لاسرسي وړتیا به لا زیاته شي.

د روغتیایي معلوماتو سیستمونو پراختیا او د شواهدو پر بنسټ پرېکړې کول به د روغتیایي سیستم په ټولو کچو کې پلی شی او د یو بنسټیز شکل به پایښت پیدا کړي. د روغتیایي خدمتونو له ترلاسه کوونکو سره به مستقیمه اړیکه لا پیاوړي شي. د دی پالیسی تمرکز به په ټولو افغانانو باندې یو رنګه وي، نه یوازې هغو کسانو ته چې د ځانګړو ناروغیو پر وړاندې زیانمن دي بلکې د روغتیایي لاملونو کنټرول لپاره د خلکو ټولنیز پوهاوی لوړول او د وګړو او ټولنې په کچه د روغتیایي شریکانو کړنې همغږې کوي.

د لنډیزونو لست

AMR	Anti-Microbial Resistance
ADR	Adverse Drug Reaction
ASP	Antimicrobial Stewardship Program
BPHS	Basic Package of Health Services
CHW	Community Health Worker
DMC	Disaster Management Committee
EMR	Electronic Medical Record
EPHS	Essential Package of Hospital Services
EPI	Expanded program of Immunization
GH	General Hospital
HDU	High Dependency Unit
HMIS	Health Management Information System
IRB	Institutional Review Board
IP	Infection Prevention
MHPSS	Mental Health & Psychosocial Support Services
MoPH	Ministry of Public Health
NTDs	Neglected Tropical Diseases
OOP	Out of Pocket
PHC	Primary Health care
PPP	Public Private Partnership
RFP	Request for Proposal
RMNCAH	Reproductive, Maternal, Newborn, Child and Adolescent Health
RUSF	Ready-to-Use Supplementary Food
RUTF	Ready-to-Use Therapeutic Food
SDGs	Sustainable Development Goals
STDs	Sexual Transmitted Diseases
UHC	Universal Health Coverage

۲ د افغانستان لنډه پېژندنه:

۲،۱ نفوس او جغر افیایي موقعیت:

افغانستان د مرکزي او جنوبي اسیا تر منځ پروت هېواد دی چې ختیځ او جنوب لوري ته یې د پاکستان هېواد لویدیځ ته یې ایران، شمال ختیځ لوري ته یې چین او شمال ته یې ترکمنستان، ازبکستان او تاجکستان هېوادونه پراته دي.

افغانستان (۶۵۲۸۶۴)کیلومتره مربع مساحت لری او د هېواد د ټولو وګړو شمېر په ۱۴۰۳ کال کې پنځه دیرش اعشاریه اوه (۳۵،۷)میلیون تنه اټکل شوی دی چې له دې ډلې څخه اتلس اعشاریه دوه (۱۸،۲)میلیون تنه(یو پنځوس ۵۱،۰ سلنه)نارینه او اوو لس اعشاریه پنځه(۱۷،۵) میلیون تنه (نهه څلویښت ۴۹،۰ سلنه)ښځینه وګړي جوړوي، چې له بیلابلو قومونو څخه جوړ دی لکه پښتانه، تاجک، هزاره، ازبک، بلوچ، ترکمن، نورستاني، پامیري، عرب، ګوجر، براهوي، قزلباش، ایماق، پشه یي او داسي نور. د افغانستان رسمي ژبې پښتو او دری دي.

۲،۲ بشري پراختیا:

افغانستان په ۲۰۲۰کال کې د بشري پراختیا اړوندو برخو درجه بندي کې د یو سلو او دوه نوي (۱۹۲) هېوادونو تر منځ په یو سلو دوه اتیا(۱۸۲)درجه کې قرار درلود. د زېږون له وخته په نارینه وو کې د ژوندي پاتې کېدو تمه دري شپیته اعشاریه اته (۶۳،۸) کاله او د ښځینه وو تر منځ شپږ شپیته اعشاریه اوه (۶۶،۷)کاله اټکل شوې وه. .

۳ د افغانستان د روغتیایي انځور مهم ټکي

۳،۱ د عامې روغتیا شاخصونه:

د زېږون په وخت د نارینه وو او ښځینه وو د ژوند تمه په ۲۰۰۰ زېږدیز کال کې له ۵۶ کلونو څخه په ۲۰۲۴کال کې پنځه شپیته اعشاریه دري (۶۵،۳)کلونو ته لوړه شوې ده، چې لامل یې هم د ماشومانو د مړینې کمېدل دي، د میندو د مړینې کچه په هرو سل زرو (۱۰۰۰۰۰) ژوندیو پنځه لس (۱۵) کلونو زېږونونو کې شپږ سوه او شل (۶۲۰) تنه، د نویو زېږېدلو ماشومانو د مړینې کچه په هرو زرو (۱۰۰۰) تنو ژوندیو زېږونونو کې در ویشت (۲۳) تنه، د یو کلنۍ شکته د مړینې کچه پر هر زرو (۱۰۰۰) تنو ژوندیو ماشومانو کې یو څلویښت (۴۱)تنه او په هرو زرو (۱۰۰۰) تنو ژوندیو زېږونونو کې له ۵ کلونو څخه د لږ عمر لرونکو ماشومانو د مړینې کچه پنځوس (۵۰)اټکل شوې ده. د نفوسو د ودې کچه په کال کې دوه اعشاریه څوارلس (۲،۱۴)سلنه او د میندوارۍ عمومي کچه پنځه اعشاریه دري (۵،۳)اټکل شوې ده.

په کلیوالو، لږ تعلیم لرونکو او کم عاید لرونکو سیمو کې د ډېر عمر لرونکو خلکو ترمنځ د ژوند تمې لرلو په برخه کې تولنیزه نا انډولتیا شته او په افغانستان کې د اوږدو جګړو، ټیټې کچې اقتصادي وضعیت او د روغتیایي سیستم کمې وړتیا له کبله روغتیایي شاخصونه د ډېری پرمختللو هېوادونو په پرتله په ناسم حالت کې دي.

۳،۲ په افغانستان کې د مړینې مهم لاملونه

۱. د زړه او رګونو ناروغي،

۲. د ولادي او نویو زیږیدلو ماشومانو ناروغۍ،

۳. تنفسي ناروغۍ او توبرکلوز،

۴. سرطاني ناروغۍ،

۵. غیر ساري ناروغۍ،

۶. ساري ناروغۍ،

۷. د شکر او پښتورګو ناروغۍ،

۸. تیونه،

۹. ترافیکي پیښې،

۱۰. د کولمو انتاني ناروغی.

۳,۳ روغتیايي مرکزونه

روغتیايي خدمتونه د ۴۰۹۶ څخه ډېرو روغتیايي مرکزونو لخوا وړاندې کېږي لکه ګرځنده روغتیايي او تغذي ټیمونه، روغتیايي خالې، فرعي، بنسټیز او بشپړ روغتیايي مرکزونو، ولسوالیو، ولایتي، حوزوي، تخصصي او ملي روغتونونه او همداراز له ۱۶۳۰۶ څخه زیاتو روغتیايي پوستو لخوا چې د ټولنې په کچه لومړني روغتیايي خدمتونه وړاندې کوي.

په منځنۍ کچه د هرو لسو زرو (۱۰۰۰۰) کسانو لپاره یو اعشاریه پنځه لس (۱،۱۵) لومړني روغتیايي مرکز او د هرو لسو زرو (۱۰۰۰۰) کسانو لپاره صفر اعشاریه صفر پنځه څلویښت روغتون شتون لري. د نفوس لپاره د زېربناوو نومورې شمېرې د سیمې په کچه تر ټولو ټیټ نسبت دی. روغتیايي خدمتونو ته د رسېدلو تر ټولو لوړه کچه په نورستان کې ثبت شوې، چې د څلور زره او سلو (۴۱۰۰)کسانو لپاره لومړني روغتیايي مرکز او د درې پنځوس زرو (۵۳۰۰۰) کسانو لپاره روغتون شتون لري. دغه راز روغتیايي خدمتونو ته د رسېدلو تر ټولو ټیټه کچه په کندهار ولایت کې ثبت شوې، چې د روغتیايي خدمتونو هر لومړنی مرکز د شل زره او څلور سوو (۲۰۴۰۰) کسانو او روغتون د شپږ لکه او اتیا زرو (۶۸۰۰۰۰) کسانو لپاره خدمتونه وړاندې کوي. په سپینو سیمو نومول شویو برخو کې د روغتیايي خدمتونو کچه د پانګونې نه شتون له کبله د لاسرسي وړ نه ده.

۳,٤ کارکوونکي

په ۲۰۲۴ زېږدیز کال کې د ډاکټرانو، نرسانو او قابلو شمېر په هرو لس زرو(۱۰۰۰۰) کسانو کې لس اعشاریه درې (۱۰،۳)کسانو ته رسېدو چې نوموړی شمېر د دوامداره پراختیا اړوندو موخو ته د رسېدو لپاره د وړاندیز شوي شمېرې د نړیوالو معیارونو یعني په هرو لس زرو(۱۰۰۰۰) کسانو کې څلور دیرش اعشاریه دوه (۳۴،۲)کسانو څخه کمې دي او د روغتیا عمومي پوښښ ته د لاسرسي لپاره ترخپل حده وړاندیز شوي شمېرې یعني په هرو لس زرو(۱۰۰۰۰)کسانو کې څلور څلویښت اعشاریه پنځه (۴۴،۵) مواردو څخه ډېره ټیټه ده، یواځې پنځلس (۱۵) سلنه نرسان او دوه (۲)سلنه ډاکټران ښځې دي.

۳,۵ د روغتیا تمویل

په ۲۰۲۲ زېږدیز کال کې د افغانستان ټول روغتیايي لګښتونه درې اعشاریه شپږ (۳،۶) میلیارده ډالر یا په کال کې تقریبا د هر کس لپاره یو سلو دوه (۱۰۲) ډالره ارزول شوي وو. له دې ډلې څخه د دولت برخه یوه (۱) سلنه، بهرني مرستې یو ویشت (۲۱) سلنه او د خلکو له لوري شخصي لګښتونه اوه اتیا (۷۸) سلنه دي. د خلکو شخصي لګښتونو لویه برخه د پنځه سوه نهه ویشت (۵۲۹) خصوصي روغتونونو، دوه سوه شپیته (۲۶۰) خصوصي سراپا کلینیکونو او ګڼ شمېر خصوصي مؤسسو لخوا لګول کېږي.

٤ د عامې روغتیا وزارت پېژندنه

د عامې روغتیا وزارت د خپلې رهبرۍ رول پر اساس د نورو اړوندو امارتي، ملي او نړیوالو شریکانو په همغږۍ په هیواد کې د روغتیا او تغذي د پالیسیو- ستراتیژیو ودې، د روغتیايي خدمتونو وړاندې کولو او څارنې مسئولیت په غاړه لري.
د پورته موخو د پلي کیدو په موخه د عامې روغتیا وزارت مرکزي او ولایتي دفترونو له لارې د مؤثرو او مثمرو روغتیايي خدمتونو ته د لاسرسي په موخه نه ستړې کیدونکې هلې ځلې کوي.

٤,١ د عامې روغتيا وزارت لرليد

د افغانستان ټول اوسيدونکي به په هيواد کې د ننه په ملي او نړيوالو روغتيايي معيارونو برابر، دلاسرسي وړ، دوامداره او پيرونځواک سره سم له روغتيايي چوپړتياوو او توکو څخه برخمن وي او په روغتيا سمباله ټولنه به ولري.

٤,٢ د عامې روغتيا وزارت ماموريت

د افغانستان د عامې روغتيا وزارت د روغتيا ښه کولو، د ناروغيو او مړينو کمولو، روغتيايي خدمتونو ته د لاسرسي زياتولو او د ټولو افغانانو د هوساينې په موخه روغتيايي ژوند طرز ته د ودې ورکولو مسئوليت لري او د ملي روغتيايي لومړيتوبونو په رڼا کې د پايښت لرونکو پراختيايي موخو ترلاسه کولو او د کورنيو لخوا د لوړو روغتيايي لګښتونو د کمولو لپاره ګامونه اخلي. يادې موخې د سياسي ارادې، پياوړي رهبرۍ او ښې حکومتولۍ تر چتر لاندې د روغتيايي سکتور د ښکيلو لورو سره د همکارۍ او د سرچينو ګټور مديريت له لارې تحقق مومي.

٤,٣ موخې

د هيواد ټولو وګړو ته په مناسبه او ارزانه توګه د کيفيت لرونکي روغتيايي چوپړتياوو برابرول، خوړو، درملو، روغتيايي محصولاتو رسونه، روغتيايي حقونه تأمينول، د فقر کمول، د وګړي وړ، عادلانه او مساوي لاسرسي چمتو کول او د پايښت لرونکي روغتيايي سيستم پياوړتيا ترلاسه کول چې په هيواد کې د روغتيا او تغذي وضعيت ښه والي لامل وګرځي.

٤,٤ بنسټيز ارزښتونه

عدالت: هر افغان ته د روغتيايي چوپړتياوو وړاندې کولو سره د هغوی روغتيايي اړتياوو ته له ځواب وينې څخه ډاډ ترلاسه کول.

رښتينولي: په رښتينولي او مخلصانه توګه کار کول.

طبي اخلاق: طبي اخلاقو، ټولنيزو حقونو او مساواتو اصلي ارزښتونو ته درناوی کول.

وقار او درناوی: هر چاته ارزښت ورکول او د هر چا وقار او درناوی، پرته له جنسي، سني، مذهبي، ټولنيز - اقتصادي او سياسي وضعيت په پام کې نيول.

مؤثريت او مثمريت: د ټاکل شوو موخو له لاسته راوړلو څخه ډاډ ترلاسه کول او همدارنګه د کمو سرچينو په کارونې سره يادو موخو ته رسيدل.

کيفيت: ډاډ ترلاسه کول چې هر افغان ته کيفيت لرونکي روغتيايي چوپړتياوې، خواړه، درمل او نور روغتيايي توکي په سمه توګه وړاندې کيږي چې د هغوی روغتيايي اړتياوو ته ځواب ويونکي وي.

ناروغ محوره خدمتونه: روغتيايي کارکوونکي بايد د ناروغ او د هغه د کورنۍ وقار او درناوي په پام کې ونيسي، ناروغ له هر څه خبر او اړينه لارښوونه ورته وکړي، هغه سره مرسته وکړي او هغه د درملنې په هکله په ټولو پريکړو کې ښکيل کړي.

ځواب ويونکي خدمتونه: باور لرو چې په هيواد کې دننه د ټولو تخصصي او فوق تخصصي خدمتونو په وړاندې کولو سره به روغتيا وده ومومي او په ټولنه کې به د مړينې او فقر کمولو په لور يو مثبت ګام وي.
پايښت: باوري يو چې د هيواد روغتيايي سيستم بايد د مالي او زيربنا له پلوه پايښت لرونکی وي ترڅو د روغتيايي چوپړتياوو وړاندې کولو په اړه د ټولنې اړتياوو ته ځواب ووايي.

حساب ورکونه: باور لرو چې د روغتیایي سیستم په اړه باید ګټه اخیستونکو سره معلومات شریک شي او د سیستم موخې ته د رسیدو لپاره ځان د پایلو مسؤول وګڼو.

روڼتیا: د روغتیایي برنامو او بودجې اړوند معلوماتو شتون او لاسرسی هر چاته شوني کول او روغتیایي ستونزو اړوند تصمیم نیول. د ځینې پروسو لپاره ځانګړي معیارونه په نښه او پلټنه يې کول لکه د وړاندیز غوښتنې(RFP) پروسې له لارې د قراردادیانو غوره کول.

همغږي او همکاري: د روغتیا سیستم کاري شریکانو په همغږی او مرسته د کیفیت لرونکو چوپړتیاوو له وړاندې کولو ډاډ ترلاسه کول او غوره کاري فرصتونو رامنځته کول.

د شواهدو پر بنسټ پریکړه

د پالیسیو، برنامو، پروژو او کړنو په هکله باید پریکړې د شواهدو (د څېړنو، سروې ګانو، د معلوماتو سیستمونو، تجربو او مشاهدو) د کارونې پر بنسټ ولاړې وي چې دا به موږ سره مرسته وکړي چې مداخلې اغېزمنې شي، د پام وړ خلکو ته خدمتونه ورسېږي او کړنو ته له شته سرچینو سره سمون ورکړل شي.

د ورکړې وړبــــيه: باور لرو چې د چوپړتیاوو وړاندې کول باید د ورکړې وړ بیه ولري ترڅو د سیستم ادامه د هیواد له واقعیتونو او د سیستم پایښت سره سمون ولري.

نوښتونه: باور لرو چې نوښتونه زمونږ د راتلونکې بریا لامل ګرځي او د روغتیایي چوپړتیاوو د کیفیت ښه کولو لپاره د نویو نظرونو، میتودونو یا اختراع ګانو وړیېژندل ارزښتمن دي.

ټولګډونوالی او بې توپیرتیا: ټولو وګړو ته له هر ډول توپیر پرته د هغوی له اړتیا سره سم روغتیایي چوپړتیاوې وړاندې کول.

ژمنتیا او مسلکیتوب: کوښښ کوو چې خلکو ته په غوره توګه روغتیایي خدمتونه وړاندې کړو او تر ټولو ژمن، وړ او تجربه لرونکی کارکوونکي لټوو او ګمارو.

د منلو او پلې کیدووړ: ژمن یو چې د چوپړتیاوو وړاندې کول باید د خلکو لپاره د منلو او پلي کیدو وړ وي او د ټولنې له کلتور، ارزښتونو او مذهب سره سمون ولري او له سیاسی مداخلې څخه پاک وي.

د پایلو پر بنسټ سیستم: باور لرو چې د روغتیایي مداخلو متوقع پایلې باید په منظمه توګه اندازه شي ترڅو وروستي پایلې ترلاسه شي.

٤,٥ د پالیسي موخه:

د روغتیا ملي پالیسي ۱۴۴۶ – ۱۴۵۱ د عامې روغتیا وزارت، خصوصي سکتور، ملي او نړیوالو کاري شریکانو سره په همغږی د ښې حکومتولی پر بنسټ د روغتیا سکتور تمویل او مالي سرچینو چمتو کولو د بهیر اصلاح، کارکوونکو، روغتیایي او تغذي چوپړتیاوو، د خوړو، درملو او روغتیایي محصولاتو کیفیت ته وده ورکول او روغتیایي معلوماتو او څېړنو سیستم پیاوړي کول، پایښت لرونکي پرمختیایي (SDG) دویمې او دریمې موخې (۲. لوږه له منځه وړل، د خوړو خوندیتوب، او سمې تغذیې ته لاسرسي او پایښت لرونکي کرهنې ته وده ورکول. ۳. روغ ژوند تضمین او په هر عمر کې د ټولو لپاره هوساینې ته وده ورکول) سره سم روغتیایي اړتیاو ته په وخت او اغیزمنه توګه ځواب ویل او د ټولو افغانانو روغتیا ساتنه.

۵ د پالیسي اړونده ساحې، موخې او بنسټیزې کړنې

د روغتیا ملي پالیسي اوه اساسي ساحې لري:

۱. حکومتولي او رهبري،
۲. د کارکوونکو چارو،
۳. روغتیا مالي تمویل،
۴. روغتیایي چوپړتیاوو وړاندې کول،
۵. خواړه، درمل او روغتیایي محصولات،
۶. روغتیایي معلوماتو سیستم،
۷. مالي تمویلونکو او کاري شریکانو ښکیلتیا.

د پورته هرې ساحې لپاره د پالیسي یوه موخه تعریف شوې او د هر اقدام لپاره بنسټیزې لارښوونې ټاکل شوي دي.

۵٫۱ حکومتولي او رهبري ساحه

۵٫۱٫۱ د پالیسي موخه:

د عامې روغتیا وزارت په غښتلې رهبری او حکومتولۍ کې د نورو سکتورنو، ملي او نړیوالو کاري شریکانو، خصوصي سکتور او د ټولنو په همغږی ژمن دی چې د ټاکل شوو سرچینو اغیزمنه کټه د روغتیایي موخو لاسته راوړلو لپاره، روڼتیا او حساب ورکولو په منظور د اسلامي احکامو په رڼا کې روغتیایي چارې داسې سمبال کړي چې د ټولو رول معلوم، ټول وګړي روغتیایي خدمتونو ته لاسرسی ولري او د هیواد په کچه دخلکو د روغتیا په برخه کې مثبت تغیر رامنځته شي.

۵٫۱٫۲ بنسټیزې کړنې:

د روغتیایي سیستم په ټولو برخو کې ښه حکومتولي، ژمنه او باوري رهبري شتون لري، چې د اسلامی شریعت دینی احکام او روغتیا اړوند دایمي پراختیا او نورو موخو ته د رسېدو لامل کرځي او د روغتیا عام پوښښ(UHC) لپاره د فرصتونو او بنسټ رامنځته کول به د عامې روغتیا وزارت اړوندو کړنو لپاره لارښود وي. دا چې د دوامداره پراختیا دویمې،دریمې او اولسمې شمېرې (SDG – 02 & 03, 17) موخې ته رسېدل د نورو سکتورونو د دوامداره پراختیا نورو موخو لکه د ښوونې کموالي، پوهنې او د خوړو خوندیتوب ته د رسېدو په پرمختګ پورې تړلې دي. د هیواد ټولو اتباعو د روغتیایي حقونو پیاوړتیا، د پاکو او څښاک اوبو برابرول، د دایمي غذایي انرژی، دهوسا ښاري ژوند او څو اړخیزه تکلاره به د عامې روغتیا وزارت په ټولو فعالیتونو کې وکارول شي.

۵٫۱٫۲٫۱ د قانون حاکمیت څخه داډ ترلاسه کول (د خپلولي پاللو کمول، بې پرېتوب، د سیاسي مداخلې پرته، کاري ورتیا، صداقت، د کارکونکو درناوی او د توطیو او جعلي قضیو څخه د دوی ساتنه) روڼتیا، د فساد په وړاندې د زغم نه شتون او په روغتیایي سکتور کې حساب ورکولو اصل ته ارزښت ورکول او د کاري اصولو په توګه منل.

۵،۱،۲،۲ د عامې روغتيا وزارت تشکيلاتي جوړښت به مرور او اصلاح شي او د مرکز او ولايتونو په کچه به يې رول په مناسب ډول تعريف شي، ترڅو مؤثريت تضمين شي.

۵،۱،۲،۳ په ټولو پاليسيو کې د روغتيايي خدمتونو پېژندنه او پلي کول ترڅو د افغانستان خلکو لپاره غوره روغتيايي پايلې ترلاسه کړو. د عامې روغتيا وزارت په مرکزي او ولايتي کچه د حکومت لوړپوړي کچې په ګډون په بېلابېلو برخو کې د مرستې او همغږي ميکانيزم جوړول، د دولت په کچه په ټولو پاليسيو کې د روغتيايي خدمتونو مدغم کول.

۵،۱،۲،۴ عامې روغتيا وزارت د اداري پراختيا اصل ته په کتو سره ارتقا ورکړل شي، پدې کې د رياستونو او مديريتونو په کچه د رئيسانو او مديرانو د حکومتولۍ او رهبرۍ مهارتونو پياوړي کول.

۵،۱،۲،۵ روغتيايي خدمتونه چې د عامه او خصوصي روغتيايي بنسټونو لخوا وړاندې کېږي بايد لږ تر لږه ټاکلي معيارونه پوره کړي.

۵،۱،۲،۶ د افغانستان وګړو ته روغتيايي مالي لمړيتوبونه، د روغتيايي سکتور لپاره د مالي تنوع او د کورني سرچينو په همغږۍ شامل دي، ترڅو په بهرنيو سرچينو تکيه کمه کړي او د روغتيايي خدمتونو د پايښت لامل وګرځي.

۵،۱،۲،۷ خلکو ته د امارت او مرستندويه مؤسساتو د مالي او بوديجوي سرچينو او د ټولنې لخوا د مالي مرستو په تړاو روڼتيا او حساب ورکول.

۵،۱،۲،۸ دوامداره معياري طبي زده کړو ته پاملرنه ترڅو افغان معالجوي او عامې روغتيا تخنيکي متخصصين د نړۍ په کچه اعتبار پيداکړي او په منل شوو معيارونو سمبال وپېژندل شي.

۵،۱،۲،۹ د روغتيا په سکتور کې بايد د نوښتونو لپاره ځای موجود وي.

۵،۱،۲،۱۰ د عامې روغتيا وزارت به اړوند قوانين، مقررات، لايحې او طرزالعملونه ترتيب او تنظيم کړي. د روغتيايي قوانينو د پلې کولو دنده د عامې روغتيا وزارت په غاړه ده.

۵،۱،۲،۱۱ عامې روغتيا وزارت به د روغتيا اړوند چارو څارنه او ارزونه کوي.

۵،۱،۲،۱۲ د عامې روغتيا وزارت به د عدالت (Equity) د اصل په نظر کې نيولو سره په ټول هيواد کې د روغتيايي سرچينو په ويش او همدارنګه د روغتيايي خدمتونو په وړاندې کولو کې جديت ترسره کړي.

۵،۱،۲،۱۳ عامې روغتيا وزارت به د روغتيايي سيستم د لومړيتوبونو په اساس د هيواد په کچه د روغتيايي سيستم د پياوړتيا لپاره اړيني کړنې ترسره کړي.

۵،۱،۲،۱۴ په هیواد کې تخصصي، فوق تخصصي او نورو روغتيايي خدمتونو ته د لاسرسي د ډېرولو لپاره د وزارت په چوکاټ کې عامه او خصوصی مشارکت (PPP) میکانیزمونو ته پراختیا او حمایه ورکول کیږي.

۵،۱،۲،۱۵ د هیوادوالو او په روغتيايي سیستم کې د اړوندو غړو او اداراتو د شکایاتونو کتنه او مناسب ځواب ورته ویل.

۵،۱،۲،۱۶ د عامې روغتيا وزارت په روغتيايي مرکزونو کې د ټولنو غړو او استازو په ګډون د روغتیایي کمیټو له لارې د روغتيايي سیستم د لا ښه والي لپاره اړینې کړنې ترسره کوي تر څو د پلي کولو لپاره یې اړین ملاتړ تر لاسه شي.

۵،۱،۲،۱۷ عامې روغتيا وزارت به د برښنايي حکومتولۍ له لارې د پراختیا لپاره اړینې کړنې ترسره کړي چې په روغتيايي سیستم کې اړینې ورتیاوې او تجهیزات برابر او امارتي اداري مراحل اسانه او د روڼتیا څخه برخمن شي.

۵،۱،۲،۱۸ د ټولنې روغتيايي خدمتونو د لاسرسي په پار سپینې ساحې تر پوښښ لاندې نیول.

۵،۱،۲،۱۹ د روغتيايي پرسونل د اسنادو، روغتيايي کتنځایونو، روغتونونو، تشخیصیه مرکزونو، د درملو اړوند او داسی نورو رسمي اسنادو او جوازونو ورکول.

۵،۱،۲،۲۰ **روغتيايي سیستم کې مسئولانه مدیریت**: روغتيايي نظام به په مدیریت او مسئولانه څارنه (Stewardship)باندې متمرکز وي چې د اسلامي امارت پر مټ به د ټولنې هوساینه تضمینوي. په دې کې د روغتيايي نظام لارښودنه، د هغې د دندو سرته رسول، د عدالت تضمین او د ټولنې او نظام تر منځ همغږی او تعاملات شامل دي.

۵،۱،۲،۲۱ عامې روغتيا وزارت د هیواد په روغتيايي سیستم کې د معیارونو په اساس د سنتی طب درملو د ادغام لپاره اړینې کړنې ترسره کوي.

۵،۱،۲،۲۲ په ملي کچه هر ډول روغتيايي معلومات د عامې روغتيا وزارت له اجازې پرته د خپریدو وړ نه دي.

۵،۱،۲،۲۳ په ملي کچه هر ډول روغتيايي څیړنې د عامې روغتيا وزارت له تائید پرته نه ترسره کیږي.

۵،۱،۲،۲۴ معالجوي، وقایوي او عامې روغتیا په برخو کې د روزنو او څیړنو مرکزونو جوړول او تجهیزول.

۵،۱،۲،۲۵ د خوندي روغتيايي خدمتونو وړاندي کولو لپاره د مسلکي معیارونو جوړول او پلي کول.

۵,۲ د کارکوونکو چارو ساحه

۵,۲,۱ د پالیسي موخه:

ور، ژمن، هڅاند او مسؤلیت منونکي کارکوونکي پراختیا ترڅو د روغتیايي چوپړتیاوو برابرول پیاوړي شي چې د اقتصادي پیاوړتیا، ټولنيزې هوسايني، ملي او نړيوال روغتیا خونديتوب لامل وګرځي.

۵,۲,۲ بنسټیزې کړنې:

۵,۲,۲,۱ د کارکوونکو چارو پلان جوړونه باید له روغتیايي اړتیاوو سره سم، د ناروغیو ځانګړتیاوو، زيان منونکو ډلو ته پام سره په هغو سیمو کې متمرکز شي چې د کارکوونکو له سخت کمښت سره مخ دي او هم د روغتیايي سیستم د جذب وړتیا ته په پام کې نیولو سره تمرکز ولري.

د عامې روغتیا وزارت د کارکوونکو چارو لوی ریاست له لاري له اړوندو ادارو سره په همغږۍ له خدمت څخه مخکې او داخل خدمت روزنه او د طبي او عامې روغتیا متخصصینو ګمارل به د موخې پر بنسټ طرحه کیږي.

د عامې روغتیا وزارت د مدیریت په بېلابېلو برخو کې د روغتیايي پرسونل د وړتیا لوړولو په موخه د لنډ مهاله، منځ مهاله او اوږد مهاله زده کړو لپاره معیاري برنامې په لاره اچوي او د دوی له اړتیاو سره سم به طرحه او پلې شي. چې په دغه برخه کې به د عامه او خصوصي روغتونونو او ښوونیزو مرکزونو له شته امکاناتو څخه استفاده کیږي.

۵,۲,۲,۲ د کارکوونکو ظرفیت لوړول به د معیارونو پر بنسټ وي:

د عامې روغتیا وزارت به له اړوندو ادارو سره په همغږۍ د روغتونونو مدیرانو، ډاکټرانو، نرسانو او نور پرسونل بنسټیزې وړتیاوې او دندې مشخصې او په نصاب کې به شاملې شي.

د عامې روغتیا وزارت به د روغتیا په بیلابیلو برخو (ساحوي اپیدیمیولوژي، چاپیریالي روغتیا، ارزونو او نور) مدیریت او رهبرۍ په برخو کې د روغتیايي پرسونل د وړتیا لوړولو په موخه معیاري لنډ مهاله، منځ مهاله او اوږد مهاله ښوونیزې برنامې د دوی له اړتیاوو سره سم طرحه او پلي کړي. د عامې روغتیا وزارت به د روغتونونو او ښوونیزو مرکزونو له شته امکاناتو څخه په ګټې اخیستنې سره د کارکوونکو د وړتیا لوړولو کې د بشپړ پلان چمتو کول او د عامه او خصوصي مشارکت ونډه غښتلې کړي.

عامې روغتیا وزارت به د مسلکي روغتیايي کارکوونکو دوامداره طبي زده کړو دود ته وده ورکړي. د ګمارلو پروسه د وړتیاوو او لیاقت د اصولو سره سم پلي کیږي. نوو ګمارل شوو کارکوونکو ته د اړوندو دندو په برخه کې روزنه ورکول کیږي او تبدیلي، خدمتي ګمارنې او ګوښه کول د اصولو او مقرراتو سره سم ترسره کیږي او له ناوړه ګټې اخیستنې او د نفوذ له نارغنده اعمالولو څخه مخنیوی کیږي.

۵,۲,۲,۳ روغتیايي کارکوونکو ته له ملي معیارونو سره سم جواز ورکول:

عامې روغتیا وزارت روغتیايي کارکوونکو لپاره د جواز ورکولو ملي معیارونه او طرزالعملونه رامنځته کوي ترڅو ورکړل شوي جواز کې اجباري الزامات د کارکوونکو له وړتیا او کاري تجربې سره سمون ولري او همداراز به روغتیايي کارکوونکو ته د کاري چاپیریال او شرایطو ښه کولو زمینه برابروي.

۵,۲,۲,۴ د داخل خدمت روزنو لارښود:

د داخل خدمت روزنیزو زده کړو لپاره باید د روغتیا ملی ستراتیژۍ او روزنیزو ښوونو یوه ټولګه او همداراز د درملنې معیاري لارښود ترتیب کړای شي.

۵,۲,۲,۵ د منځنۍ کچې طبي کارکونکو ته مسلکي دندې په زړه پوري کول:

د ښوونې او روزنې د کیفیت د ښه والي ترڅنګ به د منځنۍ کچې طبي کارکونکو لپاره د لیسانس او ماسټرۍ زده کړو د برابرولو هڅه وشي. د منځنیو روغتیایي کارکونکو لپاره د مسلک د ارزښت په اړه سیستماتیکې اړیکې او ملاتړ کمپاینونه به پلې شي ترڅو د هغوی اعتبار ته وده ورکړي او په ټولنه کې شته ناسمې انګیرنې له منځه یوسي. د منځنیو روغتیایي کارکونکو په روزنیزو برنامو کې ګډون لپاره ټاکل شوي معیارونه به ښه شي.

۵,۲,۲,۶ روغتیايي کارکوونکو هڅونه او روحیه لوړونه:

د روغتیايي مرکزونو، اماړتي ادارو کارکوونکو ته د معاشونو او حق الخطر د حقونو سربېره مالي تشویقونو لکه امتیازي معاش، معنوي هڅونې، علمي او تعلیمي هڅونې د ورکولو امکانات به د عامې روغتیا مرکزونو د پراختیايي پلان په چوکات کې د اصولو او مقرراتو سره سم په پام کې ونیول شي. مناسبې غیرمالي هڅونې به په ټولو کچو کې وپېژندل شي او پلې شي. په دې هڅوونو کې د کار موده کمولو د پاره کاری شفت جوړول، د مسلکي خپلواکي زیاتوالي، د دندې پراختیا، کاری امنیت او خوندیتوب پکې ګډون لري. روغتیايي کارکونکي به وهڅول شي چې په خپلو مسلکي برخو کې خدمتونه وکړي.

۵,۲,۲,۷ روغتیايي متخصصینو مسلکی او سلوکي روزنه له نړیوالو معیارونو سره بر ابرول:

د ډاکټرانو، نرسانو او نورو مسلکي او تخنیکي کارکوونکو د خدمت د مخه او داخل خدمت روزنې لپاره به د اصلي مسلکی او سلوکی روزنو برابرولو بنسټ په توګه روغتونونه ځانګړي شي.

د تدریسي برنامو بیا ارزونه به د اړوندو ادارو په همغږۍ تر سره او له نړیوالو معیارونو سره به سمون ورکړل شي.

۵,۲,۲,۸ د تخصص بشپړولو برنامې د نړیوالو معیارونو مطابق پلې او پراختیا ورکول:

۱. د تخصص د بشپړولو برنامې د اغیزمني پلي کیدلو په مټ په کیفیت لرونکي روغتیايي خدمتونه په ټولو روغتیايي مرکزونو (د دويمي او دريمي کچې) کې د متخصصینو لخوا وراندې شي. په همدې موخه د عامې روغتیا وزارت لومړیتوبونو په توګه د روغتیايي خدمتونو کیفیت د لوړولو په برخه کې د دويمې (ثانوی) او دريمې (ثالثی) کچې د تخصص بشپړولو برنامه له اړینې ارزونې وروسته به اجراییوي پلان تطبیق شي. د عامې روغتیا وزارت به هڅه وکړي چې د متخصصینو کلینیکي روزنه خصوصي روغتیا سکتور ته هم وغزوي.

۲. په معیارونو برابرو خصوصي روغتونونو کې د اکمال تخصص برنامو ته اجازه ورکول او همدا ډول اړوندو تړنز استادانو ته يې له اصولو سره سم علمي رتبې اجرا کول.

۵,۲,۲,۹ د تخصص بشپړلولو برنامې درسي نصاب معیاري او پیاوړي کول:

۱. د تخصص بشپړولو درسي نصاب کې به د افغانستان جغرافیوي ناروغیو ته په کتو د ملي او نړیوالو معیارونو سره سم به د تخصص هري څانګې ته پاملرنه او نوي تخصصي رشتو جوړولو ته لومړیتوب ورکول.

۲. په بنسټیز روغتیايي کلینیک او بشپړ روغتیايي کلینیکونو کې د لیسانس ډاکټرانو او ولسوالیو روغتونونو کې د متخصص داکټرانو ګمارنې ته لمړیتوب ورکړل شي.

۳. د روغتیايي چوپړتیاوو د ښه والي په پار د ولسوالیو، ولایتي او سیمیزو روغتونونو ته په خدمتی ډول د اکمال تخصص د برنامې فارغینو د معرفي کولو لپاره د مناسبې طرحې ترتیبول.

۵,۳ د روغتیايي سکتور تمویل ساحه

۵,۳,۱ د پالیسی موخه:

د روغتیايي سکتور د تمویل یا د مالي سرچینو د چمتو کولو د بهیر اصلاح، پیرلځواک او عدالت ته په پام سره روغتیايي معیاري او ارزانه خدمتونو ته لاسرسی، د شته سرچینو څخه مؤثره ګټه اخیستنه او د اسلامي اساساتو او معیارونو سره سم مشخصو شرایطو ته په پام سره د مالي ساتنې د میکانیزمونو چمتوالی.

۵,۳,۲ بنسټیزې کړنی:

۵,۳,۲,۱ د سرچینو تولید او په ملي کچه د روغتیايي سیستم د تمویل په موخه د مالي سرچینو لپاره د نوو طرحو رامنځته کول او د تطبیق لپاره یې نیاو غوښتنه:

۱. دعامې روغتیا وزارت به د روغتیايي سکتور لپاره د ثابتو او دایمي سرچینو په لټه کې وي، کورنۍ او بهرنۍ مالي سرچینې به روغتیايي سکتور ته د ملي او پایداره معیارونو پر بنسټ جلبوي.
۲. پـه روغتیـايي سـکتور کې بـه د اسـلامي امـارت د ونـډې لوړولـو لپـاره دوامـداره هڅـه وشـي او لـه کلنۍ کـورنۍ بودیجې څخه به مناسبه فیصدی روغتیايي سکتور ته ځانګړې شي.
۳. د روغتیا په سکتور کې د خصوصی پانګونې د جلب لپاره د عامه او خصوصي مشارکت د پیاوړتیا لپاره به هڅه کوي.
۴. په روغتیايي سکتور کې رامنځته کیدونکي عواید او د مضره تولیداتو او اجناسو، لکه تنباکو، غیر الکولي څښاک، انرژي لرونکو مشروباتو او نورو څخه راټولېدونکي اصلاحي مالیات په نښه او روغتیا سکتور ته ځانګړي شي.
۵. د اسلامي امارت له سکتورنو سره په همغږۍ د معدنونو په عوایدو کې یوه مشخصه سلنه به د روغتیايي سکتور لپاره وغوښتل شي.
۶. د عامې روغتیا وزارت به په ټولو روغتیايي مرکزونو کې د لګښتونو ونډې (Cost Sharing) په موخه د اړونده تقنیني سندونو سره سم حق الاجرت (فیس) او داسې نور راټولوي.
۷. د عامې روغتیا وزارت به د عامه پوهاوي له لارې خلک هڅوي چې خپل زکات او نورې اعانې روغتیايي سکتور ته ورکړي.
۸. د عامې روغتیا وزارت به په دوامداره توګه د شته خدمتونو د پایښت او ټولنې روغتیايي اړتیاوو ته د مناسب ځواب ورکونې په موخه په ملي او نړیواله کچه د مالي سرچینو ترلاسه کولو لپاره نیاوغوښتنه (Advocacy) کوي.

۵,۳,۲,۲ د سرچینو لټول او ګټه اخیستنه:

په روغتیايي سکتور کې راټول شوي عواید به د عامې روغتیا وزارت لخوا په مثمره او اغیزمنه توګه او د عدالت په نظر کې نیولو سره په مصرف رسیږي ترڅو د عام روغتیايي پوښښ معیارونه پوره کړي.

۵,۳,۲,۳ د روغتیايي خدمتونو پیرل:

۱. عامې روغتیا وزارت به د خپلو ملي او نړیوالو کاري شریکانو سره د پیریدلو د مختلفو ستراتیژیکو میکانیزمونو له لارې د روغتیايي خدمتونو برابرولو آسانتیا رامنځته کوي ترڅو د روغتیايي خدمتونو کیفیت او عدالت څخه ډاډ ترلاسه شي.
۲. عامې روغتیا وزارت به د مخکې ادایني یا پیش پرداخت میکانیزمونو لکه دولتي مالي کومکونه (Subsidy) او تکافل د پېژندنې له لارې په روغتیايي سکتور کې د کورنیو د شخصي لګښت (OOP) پر کمولو تمرکز کوي او د ډیرو لګښتونو څخه به مخنیوی کوي.

٥،٤ د روغتیایي چوپړتیاوو وړاندې کولو ساحه:

٥،٤،١ د پالیسي موخه:

په ټولو روغتیایي کچو او برخو کې د خصوصي سکتور په ګډون د روغتیایي او تغذي چوپړتیاوو شتون، لاسرسي، کاروني او کیفیت ته پاملرنه، پراختیا او ښه والي ورکول ترڅو نړیوال روغتیایي پوښښ ترلاسه شي.

٥،٤،٢ بنسټیزې کړنې

دا پالیسي د روغتیا پاملرنې د چوپړتیاوو تنظیمولو لپاره لاندي کلیدي بدلونونه وړاندی کوي.

١. د ملي او نړیوالو کاري شریکانو سره په همغږۍ به یوه نوې د روغتیایي چوپړتیاوو وړاندې کولو ټولګه ترتیب کړل شي، ترڅو د هیواد وګړو اړتیاوو او ناروغیو اپیډیمیولوژیکي وضعیت ته ځواب ویونکي وي.

٢. نوې ټولګه یا ټولګې باید د روغتیایي چوپړتیاوو کچې لکه لومړنۍ (ابتدای)، د دوهمې (ثانوي) او د دریمې (ثالثي) کچو چوپړتیاوو او د روغتیایي مرکزونو ډولونه تعریف کړي. د ناروغیو څارنې، مدیریت، او بیړنې چمتوالي په برخو کې به هراړخیزه وي.

٣. د روغتون د اساسي خدمتونو کڅوړه (EPHS) او د بنسټیزو روغتیایي خدمتونو کڅوړه (BPHS) ته بیاکتنه او اصلاحات راوستل.

٤. د روغتیایي چوپړتیاوو د نوې ټولګې یا ټولګو د مداخلوي اقداماتو پلي کولو لپاره باید یو پرله پسې لرونکې تګلاره چې نوموړي ټولګې یا ټولګو ته به له شته مالي او انساني سرچینو او عملیاتي وړتیاوو سره سمون ورکړي. د روغتیایي چوپړتیاوو د نوې ټولګې یا ټولګو د پلې کولو واقعی لګښت به د هر ولایت لپاره د هغه ولایت د نفوس، ناروغیو بار، جغرافیایي لاسرسی، شته انساني سرچینو او نورو مشخصاتو پر بنسټ وټاکل شي او د روغتیایي چوپړتیاوو په قراردادونو کې به په ډاګه شي.

٥. د عامې روغتیا وزارت به روغتیایي چوپړتیاوو اوسنیو تطبیق لارو ته تر بیا کتنې پورې دوام ورکړي په عین وخت کې به د اسلامي امارت پر مټ د روغتیایي چوپړتیاوو مستقیمه وړاندې کوونه د تړونونو د موډلونو د مقایسوي مطالعې، د قیمت د اغېزمنتوب، د مقایسوي ګټورتوب شننې او کیفیت اړوند مطالعې له لارې د چوپړتیاوو وړاندې کوونکو او هم د چوپړتیاوو ګټه اخیستونکو له انده وځېړل شي.

٦. د عامې روغتیا وزارت باید ډاډ ترلاسه کړي چې د روغتیایي خدمتونو وړاندې کونکو ترمنځ هیڅ ډول تضاعف یا د همغږۍ نشتوالی شتون ونلري.

٧. عامه او خصوصي روغتونونو درجه بندي او اعتبار ورکولو بهیر به پایښت پیدا کړي او پدې وسیله به غوره روغتیایي چوپړتیاوو ډاډ هم ترلاسه شي.

٨. په تدریجي ډول د امارتي بودیجې لخواه روغتیایي چوپړتیاوو وړاندې کول ترڅو په راتلونکې کې د هیواد روغتیایي مرکزونه د امارتي بودجې سره د خدمتونو وړاندې کولو توان ته برابر شي.

٩. د ناروغانو د لېږون سیستم پیاوړي کولو لپاره په لومړنیو، دوهمې او دریمې کچې روغتیایي خدمتونو په اوږدو کې د همغږۍ ښه کول، او ډاډ ترلاسه کول چې ناروغان په اغیزمنه توګه د دوی اړتیاو پر بنسټ د پاملرنې مناسبې کچې ته پر وخت راجع کیږي. دا به د روغتیا پاملرنې رسولو عمومي کیفیت، لاسرسي او مؤثریت ته وده ورکړي.

١٠. د څېړنو او مطالعاتو سیستم پیاوړي کول.

۱۱. د ناروغانو او پایوازانو محرمیت ته ځانګړې پاملرنه کول.
۱۲. په روغتیایي مرکزونو کې د ښځینه روغتیايي کارکوونکو، ناروغانو او پایوازانو د حجاب په برخه کې د شرعي اصول پلي کول او امکانوته په کتو د ځانګړو طبي کمپلیکسونو او نورو اړوندو تعلیمي او روغتیايي مرکزونو جوړولو لپاره کار کول.
۱۳. په روغتیایي مرکزونو کې بسترشویو ناروغانو لپاره اړین غذایي رژیم پیاوړي کول.

۵,٤,۲,۱ لومړنی روغتیایي پاملرنې

د عامې روغتیا وزارت ژمن دی چې په ټول هېواد کې وګړو ته د عدالت پربنسټ، د لاسرسي وړ، مدغم شوي او د لوړ کیفیت لرونکي لومړنې روغتیایي پاملرنې (PHC) (رواني، سترګو، معلولیت او بیا رغونه، د خولې او غاښونو، غوږ، پوزې او ستونې، تولنې پر کچه خدمتونه) وړاندې کړي.

د عامې روغتیا ملي پالیسي له محدودې (انتخابي) پاملرنې څخه د بشپړ لومړنی روغتیایي پاملرنو کڅورې ته مهم بدلون وړاندې کوي چې مهم عناصر په لاندې ډول دي:

۵,٤,۲,۲ کورنی روغتیایي ځالي / لومړني روغتیایي مرکزونه:

هغه مرکزونه چې د لومړنی روغتیایي پاملرنو خدمتونه وړاندې کوی کورني روغتیایي ځالي یا لومړني روغتیایي مرکزونه بلل کیږی چې دا روغتیایي مرکزونه به د یوې ټاکل شوې کڅورې له مخې د مخنیوي، پرمختیایي (ترویجي) درملنې او بیا رغونې خدمتونه وړاندې کولو وړتیا ولري.

۵,٤,۲,۳ د لومړنی روغتیایي پاملرنو داړمنتیا :

د دې لپاره چې کورنی د لومړنیو روغتیایي پاملرنو له مرکزونو سره ونښلول شي د هېواد په لرې پرتو سیمو کې به د سپینو ساحو د کمولو په پار د ټولنې په کچه روغتیایي خدمتونه د ټولنې روغتیایي کارکونکو (CHW) له لارې پیاوړي شي.

۵,٤,۲,٤ سپیني ساحې تر پوښښ لاندې نیول:

۱. د هغو سیمو لپاره چې په کې بنسټیز روغتیایي خدمتونه نه وړاندې کېږي، د نفوسو او جغرافیې معیار ته په کتو د نوو روغتیایي مرکزونو جوړول او د وړ مسلکي کارکوونکو په ځانګړي توګه د ښځینه مسلکي پرسونل په ګمارلو او ساتلو، د ټولنې د روغتیایي کارکوونکو غښتلي کول.د زندانونو روغتیایي خدمتونه د ولایتي او مرکزي روغتیایي آسانتیاوو او مرکزونو په کچه معیاري کول.
۲. د کوچیانو، راستنېدونکو، بې ځایه شویو خلکو او صعب العبور ځایونو لپاره د روغتیایي چوپړتیاوو امکاناتو برابرول.
۳. د معلولینونو او معیوبینو د ناروغیو د مخنیوي او بیا رغونې خدمتونو پیاوړي کول.
٤. د سترګو د ناروغیو د مخنیوي او بیا رغونې خدمتونه وړاندې کول.

۵,٤,۲,۵ تولنیز لومړني روغتیایي خدمتونه او د سنتي درملنې اړوند کړنې:

دا تکلاره د سنتي، هومیو پیتک او نورو مروجو درملنو د اړوندو کړنو له لارې د لومړنیو روغتیایي چوپړتیاوي د وړاندې کولو، څېړنو او ارزونې ملاتړ کوي. د دې کړنو د خوندیتابه، مؤثریت او معیاري کولو لپاره باید د روزنې رسمي برنامې تصدیق شي او له مقرراتو او رسمي روغتیایي سیستم سره یې له همغږۍ څخه د داډ ترلاسه کولو لپاره میکانیزمونه جوړ شي. د سنتي او همدارنګه نورو درملنو خوندیتوب او مؤثریت باید د علمي څېړنو او شواهدو پر بنسټ و ارزول شي.

۵،٤،۲،٦ د دوهمې کچې روغتیايي چوپړتیاوې:

۱.د ولسواليو په کچه روغتيايي مرکزونه:

د دي لپاره چې د هیواد د وګړو لاسرسی د دوهمې کچې (ثانوي)کیفیت لرونکي روغتیايي خدمتونو ته لا پیاوړي او دوي ته په مساویانه او عادلانه توګه روغتیايي خدمتونه تر سره شي، ورسره به سپینو ساحو ته پاملرنه وشي نو د هیواد په ټولو ولسوالیو کې به عمومي روغتونونه (GH) جوړ شي او همدا ډول به ولایتي روغتونونه پیاوړي شي.

۵،٤،۲،۷ د دريمې کچې روغتیايي چوپړتياووې :

د دريمې کچې(ثالثي) روغتیايي خدمتونه به په ولايتي، حوزوي، تخصصي، ملي او نظامي روغتیايي مرکزونو کې تعریف شي، نیمګړتیاوې به يې په ګوته شي، ثالثي نوې ټولګه به معرفي او په ثالثي روغتونونو کې به د دريمې کچې روغتیايي خدمتونو معیار لوړ شي.

۵،٤،۲،۸ په سرطاني ناروغیو، بيړني، جدي پاملرنې او په نورو پوري د تړلو واحدونو روغتیايي چوپړتياووې:

۱. په روغتونونو کې د روغتیايي خدمتونو ښه کولو لپاره د سرطاني، بيړني، جدي پاملرنه، د نوو زېږېدلو ماشومانو د جدي پاملرنې، وینې بانک، صدمو پاملرنې، تشخیصیه، هیموډیالیز او په نورو پوري د تړلیو ناروغانو ځانګې (HDU) رامنځته او پیاوړي کول چي دغه خدمتونه به پراو په پراو نورو روغتونونو ته پراختیا و مومي.

۲. د عامې روغتیا وزارت د سرطان د خپرېدو د کنټرول لپاره عامه پوهاوي، مخنیوي، پر وخت تشخیص، او معیاري درملنې ته په لاسرسي تمرکز کوي.

۳. بيړنی روغتیايي چوپړتیاوې به د روغتونونو په ټولو ډولونو کې شتون ولري او لا به پیاوړي شي، اما د نویو زېږېدلو ماشومانو خدمتونو ځانګې به د ماشومانو، نسايي، ولادي او په نورو اړوندو روغتونونو کې رامنځته او چېرې چې شتون لري پیاوړي شي.

۴. د عامې روغتیا وزارت به خصوصي سکتور سره په همغږۍ نړیوالو معیارونو سره سم د ټولنې اړتیاوو پربنسټ هغه خدمتونو ته لومړیتوب ورکړي کوم چې په هیواد کې پرمختللي او نمونوي تخصصي او فوق تخصصي خدمتونه وړاندې کوي. همدارنګه هغو ځانګو چې تر اوسه د هیواد په عامه سیستم کې لږ شتون لرى او یا نشته لکه د قلبي وعايوي جراحي، قلبي جراحي، عصبي جراحي او داسي نورو ته وده ورکول.

۵،٤،۲،۹ د روغتیا ملي برنامې:

۵،۴،۲،۹،۱ د زیږون، میندو، نوي زیږون، ماشوم او تنکي ځوانانو روغتیا (RMNCAH):

۱. د مور او ماشوم د مړینې کچې ټیټولو لپاره په روغتیايي مرکزونو کې زیږون څخه مخکې او وروسته چوپړتیاوو ته د لاسرسي زیاتوالي او حامله میندو ته د روغتیايي چوپړتیاوو او مشورو ورکولو خدمتونه اړین ګڼل.

۲. په ملي او ولايتي کچه د نسايي او ولادي مرکزونو پراختیا او چوپړتیاوو غښتلي کول.

۵،۴،۲،۱۰ خوارځواکي او کوچنيو مغذي موادو کمښت ته رسيدنه:

۱. خوارځواکي او د کوچنيو مغذي موادو کمښت ته د رسيدنې په موخه د عامه تغذي خدمتونو پياوړتيا او کيفيت لرونکي تغذي خدمتونو او محصولاتو ته په ځانګړي توګه د خصوصي روغتيايي مرکزونو په ګډون په ټولو روغتيايي مرکزونو کې د لاسرسي زياتوالی.

۲. د خلکو لپاره عامه پوهاوي او تغذي کړنو ته وده ورکول، په شواهدو ولاړ د ټولنې ورتيا پراختيا، پياوړتيا او د تغذي لپاره وړ او مناسب چاپيريال رامنځته کول او په ځانګړي توګه د مور او ماشوم روغتيايي وضعيت ته پاملرنه. همدارنګه بايد په هېواد کې د تغذي توکو (RUTF، RUSF، Super Cereal، او داسې نورو) توليد پياوړي شي او د اوسپنې، فوليک اسيد، ايوډين لرونکي مالګې، د ويټامين A بشپړولو او داسې نور کوښښونه بايد لا ګړندی او پياوړي شي.

۵،۴،۲،۱۱ د کتلوي معافيت برنامې ته پراختيا ورکول:

د کتلوي معافيت (EPI) برنامې ته د لومړيتوب ورکولو او کيفيت ښه کولو په موخه د واکسين پوښښ پراخول. د ناروغيو اپيډيمولوژيکي کتنو پر بنسټ دروتين واکسينونو ترڅنګ د نويو واکسينونو وريږندل او همدارنګه د پوليو (ګوزڼ) محوه کول اړين ګڼل.

۵،۴،۲،۱۲ د ساري ناروغيو مخنيوي:

ساري ناروغي (CDs)په ځانګړي توګه کولرا، تور او سپين زيړی، شري، حادو تنفسي انتاناتو، اسهال، تيتانوس، ، وينه بهوونکو ناروغيو، جذام، دليوني سپي ناروغی ، ډينګي تبه، د تودو سيمو له پامه لويدلي (NTDs) او نورو ساري ناروغيو د پېښو پروخت پېژندنه،مخنيوي او کنټرول او يادو ناروغيو د سروېلانس سيستم پياوړی کول. دا تکلاره د هراړخيز بيړني پلانونو په جوړولو، د اړتيا وړ سرچينو په تخصيص، او د ښه روزل شوي کاري ځواک د يقيني کولو له لارې ناورين پر وړاندې چمتووالی، تدابير او ځواب ورکوونې اړوند تينګار کوي. دا د چټکو مداخلوي اقداماتو له لارې، همغږي شوي طبي عکس العملونو، او عامې روغتيا ته د پېښيدونکو بيړني ګواښونو، نويو پيدا او راپورته کېدونکو ناروغيو ته د رسيدو او اړوندو ناروغيو له کبله د رامنځته کېدونکي خطرونو کمولو هڅو له لارې نړيوالو معيارونو ته په کتنه د وبا کنټرول ته لومړيتوب ورکوي.

۵،۴،۲،۱۳ د نري رنځ ناروغی درملنې ته رسيدنه:

د نري رنځ د پېښو موندنه او درملنې ته وده ورکول، د حساس او مقاوم نريرنځ د تشخيص او درملنې لپاره کيفيت لرونکي روغتيايي خدمتونو ته د لاسرسي زياتوالی. د ټولو روغتيايي چوپړتياوو وړاندې کوونکو همغږي کول، هڅونه او ښکيلول. په هيواد کې د نري رنځ د لابراتوار شبکې پراختيا او پياوړی کول.

۵،۴،۲،۱۴ د ايچ آی وی، هيپاټايټس بي او جنسي ناروغيو پرروړاندې مبارزه:

د ايچ آي وي، هيپاټايټس بي او جنسي ناروغيو (STD)مخنيوي او کنټرول، ترڅو د لېړد مخه ونيول شي او ټولو ناروغانو ته لاسرسی باوري شي او د دغو ناروغيو له کبله د مړينې کچه راټيټه شي.

۵،٤،۲،۱۵ د ناقله له لاري خپریدونکي ناروغیو کنټرول:

د ملاریا، لشمانیا او نورو ناقله ناروغیو له منځه وړلو برنامو د پیاوړی کولو او پراختیا ورکولو په موخه دملي او نړیوالو کاري شریکانو سره په همغږی د ملاریا او لشمانیا سره د مخکیدونکو وګړو ته د اغیزمنو معالجوي او مخنیویزو خدمتونو د لاسرسي ډاډمن کول او "افغانستان له ملاریا څخه پاک دی" لرلید ته رسیدل.

۵،٤،۲،۱٦ د غیرساري ناروغیو مخنیوی:

له غیرساری ناروغیو(NCDs) لکه سرطان، د زړه او رګونو، شکر، مزمنې تنفسی او نورو ناروغیو پرمختګ څخه مخنیوی کول، او غیرساری ناروغیو د سرویلانس سیستم پیاوړی کول.

۵،٤،۲،۱۷ د رواني روغتيا خدمتونو پياوړي کول:

د رواني روغتیا چوپړتیاوو او رواني ټولنیز ملاتړ خدمتونو پیاوړتیا په موخه رواني روغتیا آسانتیاوو ځانګې او روغتیایي مرکزونو رامنځته کول او پیاوړي کول.

۵،٤،۲،۱۸ د روږدیتوب پروړاندې مبارزه:

د روږدیتوب درملنې او مخنیوي ملي برنامې د روږدیتوب روغتیایي مرکزونو او عامه پوهاوي له لارې هغو کسانو ته هر اړخیزه پاملرنه برابروي چې د مخدره موادو په کارولو عادت دي. دا نوښتې د میتادون درملو په واسطه درملنه هم په ځان کې رانغاړي.

۵،۴،۲،۱۹ بیړنی پاملرنه او د ناورینونو پروړاندې چمتووالی:

۱. بیړنیو روغتیایي حالتونو ته منظم چمتووالی، ځواب ورکونه او د اړوندو چوپړتیاوو پیاوړي کول.
۲. د ناروغیو طغیانات (Outbreak)، اپیدیمی او پانډیمی په وړاندې د چمتووالي او ځواب ورکونه.
۳. د عامې روغتیا او خصوصي سکتور روغتیایي مرکزونه به د بیړني روغتیایي وضعیتونو راپور په منظمه توګه ورکوي.
٤. د عامې روغتیا وزارت به د حکومت مشرتابه تر چتر لاندې د طبیعي پیښو پر وړاندې مبارزې کمیټه (DMC) د اړوندو وزارتونو، ادارو او همدارنګه د ملګروملتونو او نورو همکارو ادارو سره په ګډه کارکوي او د پیښو پر وړاندی به د شرایطو سره سم تګلارو ته وده ورکړي. د روغتیایي مسلکي کارکونکو او په دخولي ساحو کې د روغتیایي آسانتیاوو لپاره ملي لارښودونه او په هیواد کې د مهاجرینو او بې ځایه شویو اړتیاوو پوره کولو لپاره کړنده روغتیایي ټیمونو د کمارلو میکانیزمونه او لارښودونه جوړ او پلي شي.
۵. طبیعي او انسان جوړکړو ناورینونو لکه زلزلې سیلاوونه او د کډوالو راستنیدلو او نورو پر وړاندې چمتووالی.
٦. د عامې روغتیا او خصوصي سکتور روغتیایي مرکزونه به د بیړني روغتیایي وضعیتونو راپور په منظمه توګه د روغتیا وزارت اړوند څانګو ته ورکوي.
7. د هېواد په لویو لارو او ترانزیتي ساحو کې د بیړنیو روغتیایي آسانتیاوو او خدمتونو لپاره بیړني روغتیایي مرکزونه جوړول.
۸. د عامې روغتیا وزارت د پلانونو او پالیسیو تخنیکي او مالي ملاتړ لپاره به د کاری شریکانو څخه همکاری وغوښتل شي ترڅو د حوادثو له منځه وړلو لپاره اړینو تګلارو ته د هیواد شرایطو ته په کتو پیاوړتیا ورکړل شي.

۵،٤،۲،۲۰ کاري شریکانو سره په ګډه چاپیریالي روغتیایي چوپړتیاوو، روغتیا ساتنه او اړوندو خطرو مدیریت

د چاپیریال اړونده ناروغیو څخه ساتنې او مخنیوي په پار له اړوندو ګواښونو (Hazards) او ککړتیاوو (Pollution)څخه د خلکو ژغورل، عامې روغتیا وزارت به د چاپیریالي روغتیا لپاره له نورو سکتورونو او ښکېلو خواوو سره په همکاري اغېزمن میکانیزمونه، مداخلوي اقدامات او تګلارې تعریف او پلې کړي ترڅو روغتیا ساتنه پیاوړې شي.

۵,٤,۲,۲۱ د ټولنېزو کړنو پياوړي کول:

۱. د ټولني په کچه روغتيايي خدمتونو لپاره د عامه پوهاوي، د ټولنې چمتو کول، د ملاتړ جلب او برخه اخيستنې پياوړي کول.

۲. د طبی اخلاقو عملي تګلارو، د طبي اخلاقو د اصولو بنسټيزو تګو، اصولو او قواعدو ترتيب او تنظيم، وده ورکول او پلي کول.

۳. په مرکزي او ولايتي کچه د عامې روغتيا وزارت د ليد لوري په رڼا کې د عدلي طب خدمتونو پياوړتيا او ځانګو رامنځته کول.

۵,٤,۲,۲۲ برېښنايي روغتيايي خدمتونه ته وده او پياوړتيا ورکول.

د برېښنايي روغتيا له لارې د روغتيايي چوپړتياوو وړاندې کولو پياوړې کول، ناروغانو د پايلو ښه کولو او سيستمونو د آسانتيا لپاره د ډيجيټل روغتيايي ټکنالوژيو يو ځای کول. له هغو برېښنايي روغتيايي خدمتونو څخه ګټه اخيستل کوم چې د روغتيايي خدمتونو وړاندې کولو لپاره کارول کېږي لکه له لرې درملنه او داسې نور.

۵,٤,۲,۲۳ حرفوي روغتيا او خونديتابه ته پاملرنه :

د عامې روغتيا وزارت به د حرفوي او شغلي روغتيا د خونديتوب لپاره د کار په ځای کې د کارکوونکو روغتيا، خونديتوب او هوساينې ته پام کوي لکه د کار په ځای کې د خطرونو پيژندنه او کمول، د خونديتوب له معيارونو سره سم د سالم کاري چاپېريال د ودې لپاره روزنه، د ځان ساتنې (محافظتي) تجهيزاتو کارول او خطر ارزونې پلي کول.

۵,٤,۲,۲٤ طبي ټکنالوژۍ ته وده ورکول:

عامې روغتيا وزارت په روغتيايي تشخيصيه مرکزونو او ځانګو کې په منظم ډول طبي ټيکنالوژۍ ته وده ورکوي. د طبي ټيکنالوژۍ وده کولای شي، چې کيفيت، کړنې، خونديتوب، لاسرسی او همدارنګه د ناروغانو تشخيص، درملنې او مخنيوی لپاره د روغتيايي پايلو ښه کولو کې مرسته وکړي.

۵,٤,۲,۲۵ د لويانو هوساينې او تسکين اړوند روغتيايي چوپړتياوې پراخول:

۱. د عامې روغتيا وزارت به له ملي او نړيوالو کاري شريکانو سره په ګډه د لويانو هوساينې او تسکين اړوند روغتيايي چوپړتياوو ته وده ورکوي او د وړتيا لوړولو لپاره به يو کاري پلان طرحه او ترتيب کړي.

۲. په روغتيايي مرکزونو کې له انتان څخه د مخنيوي او کنټرول او په هيواد کې د انتي مايکروبيل مقاومت (AMR)، د انتي مايکروبيل کارول (AMU) او د انتي بيوتيک مديريت پروګرام (ASP) په نړيوالو معيارونو برابر او پلي شي، د اغيزمنو اړيکو، ښوونې او روزنې له لارې د AMR او AMU په اړه پوهاوی لوړول تر څو انتي مايکروبيل درمل په غوره توګه وکارول شي.

۵,٤,٢,٢٦ عامه او خصوصي روغتيايي مرکزونو ترمنځ د اړیکو پیاوړتیا او بنستیز کول:

۱. د عامې روغتيا وزارت به روغتیایي چوپړتیاوو د کیفیت ښه والي لپاره د خصوصي سکتور څارنه او ارزونه لا پیاوړي کړي.

۲. خصوصي سکتور به روغتیايي چوپړتیاوې او کړنې د قوانینو په چوکاټ کې ملي معیارونو سره سم برابري کړي او خپل شفافیت او حساب ورکولو توان به پیاوړی کړي چې په دې سره به د عامه او خصوصي سکتور تر منځ یو اغېزمن مشارکت رامنځته شي.

۳. دخصوصی او امارتي سکتور د ناروغ لیږون (Refer) یو فعال سیستم رامنځته کول (د امبولانس خدمتونه معیاري او پیاوړي کول).

۴. د عامې روغتيا وزارت به د تشخیصیه خدمتونو لپاره معیارونه ترتیب کړي او روغتیايي مرکزونه به د امکان تر کچې له شته تشخیصیه امکاناتو سره ناروغانو ته خدمتونه ترسره او پیاوړي کړی.

۵. د ناروغیو پیژندل، کنټرول، ارقام راټولول او سروې کانو لپاره د روغتیايي معلوماتو مدیریتي سیستم (HMIS)د غښتلي کولو په موخه عامه او خصوصی سکتور کې د پام وړ اړین او کوټلي ګامونه اخیستل.

۶. عامې روغتيا وزارت به د خصوصي سکتور روغتیايي خدمتونو لپاره نرخونه تعین کړي او په دې اړوند به نظارت ترسره کوي.

۷. د هیواد په روغتیاي مرکزونو کې د اکسیجن د تولید دستګاوو نصب او فعالول.

۸. په روغتیايي مرکزونو کې د ښځینه روغتیايي کارکوونکو، ناروغانو او پایوازانو د حجاب په برخه کې د شرعي اصول پلي کول او امکاناتو ته په کتو د ځانګړو طبي کمپلیکسونو او نورو اړوندو تعلیمي او روغتیايي مرکزونو جوړولو لپاره کار کول.

۵،۵ د خوړو، درملو او روغتيايي محصولاتو ساحه

۵،۵،۱ د پاليسي موخه:

د خوړو، درملو، روغتيايي محصولاتو چوپړتياوو تنظيم، معياري کول او بنسټيزه پراختيا.

۵،۵،۲ بنسټيزې کړنې:

۵،۵،۲،۱ خوړو او درملو بنسټونو او اړوندو کړنو ته جواز ورکول:

د عامې روغتيا وزارت به د نړيوالو معيارونو، ملي او نړيوالو اصولو سره سم د خوړو او درملو تاسيساتو ته د جواز ورکولو يو معياري ميکانيزم جوړکړي.

۵،۵،۲،۲ د خوراکی توکو، درملو او روغتيايي محصولاتو ثبت او لارموندنه:

يواځې هغه خوراکي توکي، درمل او روغتيايي محصولات چې په هيواد کې ثبت او اجازه ولري، د هېواد بازارونو او مصرف ځايونو ته لار موندلی شي. يوازې د خوراکي توکو، درملو او روغتيايي محصولاتو د صادراتو او وارداتو ځانګړي جواز لرونکي کسان چې دغه جواز يې د عامې روغتيا وزارت څخه تر لاسه کړي وي، د محصولاتو توليدولو، واردولو او صادرولو اجازه لري.

۵،۵،۲،۳ د خوړو، درملو او روغتيايي محصولاتو کنټرول:

عامې روغتيا وزارت به د کيفي کنترول ترسره کولو سره د خوراکي او درمل محصولاتو کيفيت ته پاملرنه کوي، ترڅو بازار ته د چمتو شوو خوړو او درملو کيفيت ډاډمن شي.

۵،۵،۲،٤ خوراکی بنسټونو څخه پلټنه:

عامې روغتيا وزارت به د اړوندو وزارتونو په همغږی ټولو خوراکی تاسيساتو لپاره د خوړو خونديتوب اصولو په اړه اړين لارښودونه ترتيب او پلي کړي.

۵،۵،۲،۵ د خوراکي توکو خطرونو تحليل او سرويلانس:

عامې روغتيا وزارت اړينه بولي د يو مسؤل ارګان په توګه د هغو خوارکي توکو په اړه چې په هيواد کې د انسانانو لخوا مصرفېږي اړين او هر اړخيزه تحليل او سرويلانس ولري.

۵،۵،۲،٦ د درملو خونديتوب او ناغوښتل شوو غبرګونونو اړوند څارنه:

روغتيايي مرکزونو کارکوونکي او ناروغان به وهڅول شي ترڅو د درملو په اړه ناغوښتل شوو غبرګونونو (ADR)اړوند د عامې روغتيا وزارت په جريان او يا هم اداړې ته راپور ورکړي.

۵،۵،۲،۷ په هيواد کې د درملو توليدونکي، واردونکي، صادروونکي، تدارک کوونکي او د دوی واکمن استازي مکلف دي چې د درملو ټولو هغو ناغوښتل شوو غبرګونونو اړوند چې دوی ته يې په اړه راپور ورکړل شوی وي معلومات ثبت او د څېړنې او ارزونې په موخه يې د اداړې د درملو د خونديتوب څارنې او ارزونې بهير (Pharmacovigilance) برخې ته وړاندې کړي.

۵،۵،۲،۸ اعلانونه او خبرتياوې:

رسنۍ يواځې د هغو خوراکي توکو، درملو، روغتيايي محصولاتو او سينګار توکو اعلانات خپرولی شي چې د عامې روغتيا وزارت سره ثبت وي.

۵،۵،۲،۹ د کلینیکي ازموینو کنټرول:

په کلینیکي ازموینو کې، داوطلب کسان (ګډون کوونکي یا په نښه شوي کسان) د پلان له مخې یا هم د څېړنې د پروټوکول پر بنسټ د درملو، روغتیايي محصولاتو یا طبي تجهیزاتو د ځانګړو مداخلو سره مخ کیږي، عامې روغتیا وزارت به د کلینیکي ازموینو څارنه کوي چې موخه یې د برخه اخیستونکو خوندیتوب او حقونو ساتنه ده.

داډ ترلاسه کول چې ازموینې د مناسبو سایسنی او علمي موخو ترلاسه کولو لپاره طرحه شوي دي او معلوماتو د جعل کولو مخه نیول شوې ده.

۵،۵،۲،۱۰ سنتي درمل:

۱. سنتي درمل د سنتي طبابت اساسي عنصر ده، چې د عامې روغتیا وزارت لخوا د کیفیت او مثمریت د تثبیت او ثبت په موخه ارزول کیږي. عامې روغتیا وزارت د بوټیزو درملو او د هیواد نورو کورنې سنتي درملو تولید، پلور او کارول تنظیموي، پرته له هغو مواردو څخه چې د دې کټګورۍ درملو د ځانګړو توکو د غیر مؤثریت او یا روغتیا ته زیان رسوونکي شواهد ولري.
۲. د بهرنیو هیوادونو سنتي طب درمل د عامې روغتیا وزارت په اجازې او مشخصو شرایطو سره وارد او کارول کیدای شي.
۳. عامې روغتیا وزارت به د خپلو منځنیو روغتیايي زده کړو انستیتونو او د لوړو زده کړو وزارت سره په همغږۍ د طبي علومو پوهنتونونو کې د سنتي طبابت د شاملولو او پیاوړي کولو لپاره هڅه کوي.

۵،۵،۲،۱۱ د بازارونو کنټرول او قاچاق سره مبارزه:

عامې روغتیا وزارت به د هېواد بازارونو ته په قاچاقو او غیر قانوني توګه د خوړو، درملو او روغتیايي محصولاتو مخنیوې په موخه اړوندو امنیتي ادارو، کرهنې او مالدارۍ او مالي وزارتونو سره همغږۍ او اړیکې وساتي.

۵،۵،۲،۱۲ کورنیو تولیداتو څخه ملاتړ:

عامې روغتیا وزارت به د روغتیا نړیوال سازمان معیارونو سره سم له خصوصی سکتور سره د خامو موادو پروسس او تولیدي فابریکو کې د ثبت سیستم ملاتړ وکړي.

۱. اغیزمن، خوندي، کیفیت لرونکي، مناسب بیه درمل او روغتیايي محصولات په ټولو دولتي او خصوصي روغتیايي مرکزونو کې موجود وي. (د درملو مجاز او بنسټیز لست په پام کې نیولو سره).
۲. د درملو او روغتیايي محصولاتو رسولو سلسله باید له انتخاب څخه تر مصرف پورې د ملی او نړیوالو کاری شریکانو په همغږي پیاوړي شی.
۳. د درملو او روغتیايي محصولاتو معقول مصرف باید په ټولو روغتیايي تاسیساتو (دولتي او خصوصی) کې پلی او تطبیق شي.
۴. په هیواد کې د درملو، خوړو او روغتیايي محصولاتو لپاره د کیفیت کنټرول لابراتوارونو جوړول او پیاوړتیا ورکول.
۵. اغیزمنه، خوندي، لوړ کیفیت او ارزن درمل په ټولو عامه روغتیايي مرکزونو کې شتون ولري.
۶. په افغانستان کې د درملو او طبي محصولاتو اړتیاو برابرولو لپاره د خصوصي سکتور ملاتړ.

٥,٦ د روغتیایي معلوماتو سیستم ساحه:

٥,٦,١ د پالیسی موخه:

د شواهدو پر بنسټ د تصمیم نیونی جوړونې دود، چې د اوسمهاله، معتبر او باوري شواهدو په اساس یی ملاتړکیږی، د روغتیایي سیستم په ټولو کچو کې بنسټیز شي.

٥,٦,٢ بنسټيزې کړنې:

٥,٦,٢,١ د روغتیایی معلوماتو سیستم د ډیجیټلی کیدلو او الیکټرونکی کیدلو هڅې:

ټول روغتیایی سیستمونه لکه د روغتیايي مدیریت معلوماتی سیستم، سرویلانس، حیاتي احصایې، څارنی، ارزونی او څیړنې/ سروې باید په عصری ټکنالوژی لکه بریښنایی، ډیجټل سیستمونو او بریښنایي روغتیا ریکارډ یا EHR/EMR واړول شی ترڅو د ارقامو او معلوماتو سم مدیریت او تحلیل ته وده ورکول شی.

٥,٦,٢,٢ دعامی روغتیا وزارت به د روغتیایي څیړنو لپاره څیړنیز مرکزونه تقویه کوی.

٥,٦,٢,٣ عامې روغتیا وزارت به ټول روغتیايي معلومات راټولوي او نشروي، نورې امارتي اداري او کاري شریکان د عامې روغتیا وزارت له اجازې پرته روغتیايي معلوماتو نشرولو اجازه نلري. همدارنګه نوموړي وزارت به روغتیايي معلوماتو لپاره هراړخیزه معیاري کړنې ترسره کړي.

٥,٦,٢,٤ **راپورورکول:** ټول دولتی ، غیردولتی او خصوصي روغتیایي مرکزونه به دقیق او معتبر روغتیايي ارقام او معلومات د عامې روغتیا وزارت ته په ټاکلی وخت راپور ورکوي (د ساري ناروغیاو بیړني روغتیايی معلوماتو ژرترژره راپور ورکول د روغتیا په ټولو کچو کی اړین دی).

٥,٦,٢,٥ **دپرمختګ څارنه:** روغتیايي پروګرامونه اوفعالیتونو دپرمختګ لپاره باید په منظمه توګه څارنه ترسره شی ترڅوددغوپروګرامونواوفعالیتونود موخه ته دنژدیوالی اولرېوالی وکتل شی او همدارنګه وکتل شی چی دا پروګرامونه او پالیسی په عمل کی څومره اغیزمن دی.

٥,٦,٢,٦ **روغتیایی سیستم ته کتنه:** په روغتیایي سیستم کی پرمختګ او فعالیتونو ته بیا کتنه د کاري شریکانو په پراخه ګډون سره باید په دوره‌ای توګه (لږ تر لږه کلنې په ډول) ترسره شي. دغه کتنې به مرسته وکړي چې د روغتیايي خدماتو کیفیت او مؤثریت ارزیابي شي، او د ستونزو او خنډونو په اړه پوهه ترلاسه شي او همدارنګه دپروګرامونوترمنځ همغږی پیاوړی شی .

٥,٦,٢,٧ **د ارقامو کیفیت:** د څارنې او پلټنې عمومي ریاست مسولیت لری چی دقیق ، بشپړ اوشفاف ارقامو او معلوماتو راټول او ارقامو کیفیت ډاډمن کړي.

۵،٦،۲،۸ **څیړنی اوارزونی:** ټول روغتیایی پروګرامونه اوفعالیتونه به په کمی اوکیفی ډول وارزول شی او د دغو ارزونواوشواهدو پایلی باید په پالیسی کی د بدلون لپاره وکارول شی . که چیری کومه پالیسی یا پروګرام مطلوبه پایله ورنکړی ، نوباید لازم بدلونونه پکی راوستل شی . د څیړنواوتحلیلونوپایلی به په ټولو کچو کې د شواهدو پر بنسټ د پریکړه کولو ملا تړ لپاره وکارول شي.

۵،۶،۲،۹ **د روغتیایی حالت لپاره شاخصونو/نغوتاندونه ټاکل:** دوګړو دروغتیایی حالت معلومولولپاره به ځانګړی اومعیاری شاخصونه رامنځ ته شی ترڅودناروغیومخنیوی ، دخدمتونوکیفیت او د روغتیایی حالت ښه والی اندازه کړی.

۵،٦،۲،۱۰ **د روغتیایی ارقامواومعلوماتو ملکیت اوجوړښت:** د عامی روغتیا وزارت د ټولو روغتیايي معلوماتو او ارقامو مالک دي، کوم بل سازمان چې د روغتیا اړوند معلومات اوارقام راټولوي باید دعامی روغتیا وزارت د څارني او پلټني لوی ریاست سره همغږې اوهمدارنګه نوموړی ریاست د روغتیايي معلوماتو جوړښت، د روغتیايي معلوماتو تبادله او د روغتیايي معلوماتو سیستمونه رامینځته کول.

۵،٦،۲،۱۱ **دروغتیایی معلوماتواو ارقامو ساتنه اومحرمیت:** دروغتیایی معلوماتو ساتنه د دڅارنی،ارزونی اوروغتیایی معلوماتو عمومی ریاست په غاړه دی ترڅوشخصی حساس روغتیایی معلومات اوارقام د ناسم اوغلط استعمال څخه خوندی وی.

۵،٦،۲،۱۲ په ملي کچه هر ډول روغتیایي سروې ګانې، تحقیقونه، څیړني او ارزونې چې د روغتیا په برخه کې ترسره کیږي، د فعالیت پیل کولو څخه د مخه باید د روغتیا وزارت اخلاقیاتو بورډ (IRB) لخوا تایید شي.

۵،٦،۲،۱۳ د روغتیایي معلوماتو سیستم مدیریت به ربعوار راپور شریک کوي.

۵،٦،۲،۱٤ د روغتیایي مرکزونو جوړول، رغول، پراختیا او روغتیایي چوپړتیاوو وړاندې کول د عامې روغتیا وزارت له همغږې او اجازه پرته نشي ترسره کیدای.

۵،۷ د مالي تمويلونکو او کاري شريکانو ښکيلتيا ساحه:

۵،۷،۱ موخه:

د همغږۍ او ملاتړ شفافې پروسې له لارې د تمويلونکو، ملي او نړيوالو شريکانو مرستې ته وده او داېږ ترلاسه کول ترڅو د افغانستان ټولنې ته د ديني اصولو او ښو دودونو سره سم د هيواد په روغتيايي سيستم کې په اغيزمنه او ګټوره توګه معياري خدمتونه وړاندې شي.

۵،۷،۲ بنسټيزې کړنې:

۵،۷،۲،۱ عامې روغتيا وزارت به په فعاله توګه د سيمه ايزو او نړيوالو سازمانونو سره همکاري کوي ترڅو د روغتيا په برخه کې د نړيوالو غوره تجربو او کړنو څخه ګټه پورته کړي.

۵،۷،۲،۲ د هيواد روغتيايي سيستم د اړتياوو او لمړيتوبونو پر بنسټ روغتيايي پروژو او برنامو ته وده او پلې کول.

۵،۷،۲،۳ د پروژو او برنامو په جوړولو کې د روغتيايي شريکانو، ملي او اماراتي بنسټونو را ګډول، د برابرۍ او عدالت اصول په پام کې نيولو سره اړتياوو ته ځواب ويل.

۵،۷،۲،٤ ملي او نړيوال کومک کوونکي او شريکان به د خپلو اجراتو له روڼتيا څخه ډاډ ولرۍ، ټولنې، ملي او نړيوالو بنسټونو ته ځواب ورکوونکي وي.

۵،۷،۲،۵ په ملی کچه د روغتيايي سيستم پياوړتيا او همغږۍ لپاره کار وشي.

۵،۷،۲،٦ د پروژو په جوړښت، پراختيا او پلې کولو کې د عامې روغتيا وزارت لومړيتوبونو، ټولنې دودونو او ديني عقايدو ته درناوي او پام وشي.

۵،۷،۲،۷ ملي او نړيوالو شريکانو سره د پروژو او برنامو، څارنو او ارزونو پروسو په پلې کولو کې پوره ملاتړ وشی ترڅو د ښه والی لپاره اړين ګامونه واخيستل شی.

۵،۷،۲،۸ د نوښتونو لپاره د شرايطو برابرول او نتايجو شريکول ترڅو د روغتيايي سيستم د لا ښه والی سبب و ګرځي،

۵،۷،۲،۹ هغه بهرني کسان چې د روغتيايي سکتور په مختلفو برخو کې په دندو ګمارل کيږي په اړه يې موافقه او اجازه د عامې روغتيا وزارت څخه اخيستل اړين دي.

۵،۷،۲،۱۰ په نړيوالو روغتيايي کنفرانسونو، غونډو او مجالسو کې د افغانستان د روغتيايي برخې نمايندګی خپله د عامې روغتيا وزارت کوی البته نړيوال همکاران د خپل صلاحيت په محدوده کې د وضيعت شرحه د وزارت له همغږۍ څخه وروسته کولای شي.

۵،۷،۲،۱۱ د روغتيايي خدمتونو نوي روغتيايي قدمې، پروژې، طرحې او ماډلونه چې د عامې روغتيا وزارت د پالیسی سره سمون نه لري بايد تطبيق نه شي.

۵،۷،۲،۱۲ د نړيوالو همکارانو، ملګرو ملتونو او غيرې دولتې موسسو د فعاليتونو نظارت، حساب ورکونه، روڼتيا او روغتيايي فعاليتونو د کيفيت او موثريت په اړه به په بيلابيلو سطحو د همغږې ميکانيزمونه جوړ او د روغتيا د برخو تقسيم او پراګندګي څخه به مخنيوي وشي.

۵،۷،۲،۱۳ غير دولتی موسسات او نړيوال همکاران به د اسلامي امارت د موسساتو د طرزالعمل مطابق کارونه تنظيموي،

۵،۷،۲،۱٤ د روغتيا په برخه کې د ملګرو ملتونو مختلف سازمانونه به د خپلې کاري ساحې پر بنسټ د روغتيا په برخه کې ښکيل وي.

۵،۷،۲،۱۵ په ملي کچه بهرني موسسي او ملګري ملتونو څانګو لخوا دی د هر ډول روغتيايي ارقام، معلومات، څيړنې، تحليل، احصائيه او راپورونه د عامې روغتيا وزارت له اجازې پرته خپاره نکړي.

۵،۷،۲،۱٦ د عامې روغتيا وزارت د ټولنې د روغتيا د ښه والی لپاره د نورو کاري او سکتوري ادارو سره په ګډه کار وکړي.

نوټ: د دغې پالیسی ۷ برخه که دغير دولتی موسساتو (NGOs) فعاليتونو طرزالعمل (د افغانستان اسلامي امارت له خوا جوړ او منظور شوی رسمی سند) سره په مخالفت کې وي د اجرا وړ نده البته د مخالفت په صورت کې ترجيح د ذکر شوي طرزالعمل محتوا ته ورکول کيږي.

٦ ځارنه، ارزونه او بياکتنه:

٦،١ د ځارنې او ارزونې کړنې:

د عامې روغتيا وزارت لخوا ملي او نړيوالو کاري شريکانو په ملتيا به د ځارنې او ارزونې کړنې ترسره شي، چې پدې کې به د مداخلو اړوند اغيزمنتوب، ګټورتوب او خوبنديتوب پايښت ارزونه وشي او موخه به يې د روغتيا ملي پاليسي ۱۴۴۶ - ۱۴۵۱ او د روغتيا ملي ستراتيژۍ ۱۴۴۷ - ۱۴۵۱ کال کې هدفونه ترلاسه کول وي.

۷ پلي کيدنه:

۱۴۴۶-۱۴۵۱ د روغتيا ملي پاليسي پلي کول به د روغتيا ملی ستراتيژی ۱۴۴۷ - ۱۴۵۱ هـ ق کال او د عامې روغتيا وزارت کاري پلانونو کې نور هم تعريف شی. پورتنی سندونه به د افغانستان اسلامي امارت، بهرنيو حکومتونو او نړيوالو پراختيايي شريکانو تر منځ د همکاريو تړونونو د پراختيا لپاره وکارول شي او دغه تړونونه به د بهرنيو چارو، ماليې او عامې روغتيا وزارتونو لخوا طرحه شي.

۷،۱ د عامې روغتيا وزارت کلنۍ سروې:

هر کال د ملي او نړيوالو همکارانو په ملتيا به کلنۍ سروې ترسره کېږی او بياکتنه به د روغتيا ملي پاليسي او ستراتيژۍ موخو ترلاسه کولو عمومي پرمختګ باندې تمرکز وکړي.

په پام کې ده چې په راتلونکو پنځو کلونو کې د پاليسي د پلی کولو په اړه يوه لنډ مهاله بيا کتنه وشي د دې بيا کتنې موخه به ۱۴۴۶ تر ۱۴۵۱ کال پورې د اوسني واقعيتونو سره د روغتيا ملي پاليسي تطبيق وي.

عامې روغتيا وزارت به په هرو پنځو کلونو کې يو ځل د پاليسي بيا کتنه تر سره کوي، چې د افغانستان روغتيايي سيستم پر پرمختګونو او اصلی ننګونو تمرکز وشي.

منظوري

مولوی نورجلال جلالی
د عامې روغتيا وزارت وزير

ملپاڼې:

اصطلاحات

١. پایښت لرونکي پراختیا موخې(Sustainable Development Goal): د ملګرو ملتونو د ۲۰۱۵ کال د پاریس کنفرانس وروسته ۱۷ نړیوالې موخې چې د ۲۰۳۰ کال پورې باید پوره شي. دا موخې په بېلا بېلو برخو لکه فقر، لوږه، روغتیا، تعلیم، او چاپېریال کې پرمختګ هڅوي.

٢. پایښت لرونکي پرمختیایي دویمه موخه (SDG2): لوږه له منځه وړل، د خوړو خوندیتوب، او سمې تغذیې ته لاسرسی او پایښت لرونکې کرهنې ته وده ورکول.

٣. :پایښت لرونکي پرمختیایي دریمه (SDG3): روغ ژوند تضمین او په هر عمر کې د ټولو لپاره هوساینې ته وده ورکول.

٤. عامه روغتیا پوښښ (Universal Health Coverage): د ټولو خلکو لپاره د مناسب او اړینو روغتیايي خدمتونو وړاندیز چې د مالي ستونزو پرته دې خدمتونو ته لاسرسی ولري.

٥. عامه او خصوصي مشارکت (Public Private Partnership): د حکومت او خصوصي سکتور ترمنځ همکاري چې په کې د عامه خدمتونو د وړاندې کولو لپاره ګډې پانګونې او منابعو څخه ګټه اخيستل کيږي.

٦. عدالت (**Equity**): د عدل، انصاف او بې پرېتوب کیفیت ته اشاره کوي. دا هغه اصول دي چې ټول خلک په برابرې، عدل او انصاف سره چلند کوي، او داړ ترلاسه کوي چې هر چا ته ورته حقوق، فرصتونه او منابع ورکول کېږي.

٧. برېښنايي حکومتولۍ (e-Governance): برېښنايي حکومتولۍ د ټکنالوژۍ په مرسته د حکومتي خدمتونو وړاندې کول، همغږي او څارنه، چې خلکو ته د آنلاین خدمتونو او معلوماتو په شکل کې اسانتیاوې.

٨. مسئولانه مدیریت (Stewardship) : د منابعو او خدمتونو اغیزمن او شفاف مدیریت چې د خلکو د ګټو لپاره ترسره کيږي.

٩. لګښتونو ونډې (Cost Sharing): د روغتیايي خدمتونو د لګښتونو یو ډول وېش چې په کې د دولت، بیمه، او مراجعینو ترمنځ لګښتونه شریک کیږي.

١٠. دولتي مرستي (Subsidy): هغه مالي مرسته چې حکومت یې د یوې ځانګړې برخې، خدمت، یا ډلې د ملاتړ لپاره ورکوي.

١١. فرعي روغتیايي خدمتونو (Vertical Projects): ځانګړې روغتیايي پروژې دي چې په مشخصو برخو لکه واکسین، د ساري ناروغیو کنټرول، تغذیې او داسې نورو پورې اړه لري چې د HER پروژې سره په حمایوي شکل خدمتونه په مخ وړي.

١٢. لومړنی روغتیايي چوپړتیاوې (Primary Health Care): لومړني روغتیايي خدمتونو دي چې د ابتدايي درملنې په موخه د ټولنې د هر وګړي لپاره په لاسرسي کې.

١٣. دریمې کچې یا ثالثي روغتیايي خدمتونو (Tertiary Health Care): ځانګړې روغتیايي خدمتونه چې د پیچلو ناروغیو درملنو لپاره په لوړه تخصصي کچه وړاندې کیږي.

١٤. اعتبار ورکول (Accreditation): د روغتیايي ادارو او خدمتونو له تصدیق څخه عبارت ده چې معیارونه یې پوره کړي وي او د یوه رسمي یا اړونده اداري لخوا تایید شي.

١٥. روغتیايي چوپړتیاوو وړاندې کولو تطبیق لارې (Implementation Modality): په روغتیا سکتور کې **Implementation Modality**یا د پلي کولو لارې هغه تګلاره یا ستراتیژي ده چې د روغتیايي خدمتوونو یا مداخلې د مؤثره وړاندې کولو لپاره کارول کیږي. دا د روغتیا پروګرامونو، پالیسیو یا پروژو د تطبیق، مدیریت او څارنې څرنګوالی څرګندوي ترڅو مطلوبې روغتیا پایلې ترلاسه شي. د پلي کولو لارې د پروژې موخو، شرایطو، منابعو او ښکیل اړخونو پراساس ټاکل کیږي.

۱۶. تغذي توکو (Super Cereal, RUTF, RUSF): د غذايي مواد ځانګړې ډولونه چې د ماشومانو یا لویانو د ځانګړو تغذيې او درملنې اړتیاو پوره کولو لپاره کارول کیږي.

۱۷. د ځځلو مدیریت (Waste Management):د روغتیایي مرکزونو، روغتونونو او نورو روغتیا اړوند ځایونو کې د ځځلو او خطرناکو موادو مدیریت کول.

۱۸. د چاپیریال اړونده ګواښونو (Hazards): هغه خطرونه یا ګواښونه چې کولی شي خلکو، ملکیت، یا چاپیریال ته زیان ورسوي یا د روغتیا لپاره د ضرر سبب شي. دا ممکنه دي چې طبیعي لکه زلزله، سیلابونه یا انسان جوړ کړو پیښو صنعتي پېښې، ککړتیا وي.

۱۹. د چاپیریال ککړتیا (Pollutions): هغه ککړونکي توکي چې چاپیریال ته ننوځي او هوا، اوبو، ځمکې او انسانانو ته زیان رسوي.

۲۰. د ناروغیو طغیانات (Outbreaks): هغه وضعیت چې د یوې ناروغۍ پراختیا او زیاتوالی په یوه ځانګړي جغرافیايي سیمه یا ټولنه کې په ناڅاپي ډول بېرته یا طغیان کوي.

۲۱. طبیعي پېښو پر وړاندې مبارزې کمیټې (Disaster Management Committee): هغه کمیټه ده چې د طبیعي پیښو لکه زلزلو، سیلابونو، او نورو ناورینونو لپاره د بېړني تیارۍ او ځواب ورکولو لپاره مسؤوله ده.

۲۲. طبی اخلاقو (Medical Ethics): د طب او روغتیایي خدمتونو په برخه کې د اخلاقو او اخلاقي معیارونو مطالعه او عملي کول.

۲۳. د کتلوي معافیت(Expanded Program on Immunization): د روټین واکسیناسیون برنامه چې موخه يې د ماشومانو او میندو لپاره د ساري ناروغیو څخه د خونديي کولو په موخه د واکسینونو تطبیق دی.

۲۴. بریښنايي روغتیا (e-Health): په روغتیايي سکتور کې د بریښنايي روغتیا ټکنالوژۍ کارول ، لکه د الکترونیکي طبي ریکارډونو، آنلاین مشورې، او د روغتیايي خدمتونو آنلاین فضا کارول.

۲۵. لرې درملنې(Tele-Medicine): د ډاکټرانو یا روغتیايي کارپوهانو له خوا د ټکنالوژۍ په وسیله لرې ځایونو ته د طبي مشورو او درملنې ورکول.

۲۶. لویانو هوساینې او تسکین اړوند روغتیايي چوپړتیا(Geriatric & Palliative Care): هغه ځانګړې روغتیايي خدمتونه چې د لویانو لپاره د هوساینې، تسکین او د ژوند کیفیت لوړولو لپاره وړاندې کیږي.

۲۷. ساري ناروغیو کنټرول (Communicable Diseases Control): د هغه ناروغیو کنټرول او مخنیوی چې له یو فرد څخه بل ته انتقالیږي، لکه انفلوینزا، ټایفایډ، کرونا او نور.

۲۸. تودو سیمو هیرې شوې ناروغۍ(Neglected Tropical Diseases): هغه ناروغۍ چې په تودو سیمو کې خپرېږي او معمولاً له څارنې او درملنې څخه پاتې کیږي.

۲۹. د چاپیریالي روغتیا (Environmental Health): د چاپیریال پورې اړوند عوامل چې د انسانانو په روغتیا پورې تړاو لري، لکه هوا، اوبه، او د ککړتیا کنټرول.

۳۰. د رواني روغتیا او رواني ټولنیز ملاتړ چوپړتیاوې (Mental Health & Psychosocial Support Services): رواني او ټولنیز خدمتونه چې د خلکو د رواني ستونزو حلولو او د دوی د ټولنیز ژوند د ښه کولو لپاره ورکول کیږي.

۳۱. درملو د خوندیتوب څارنې او ارزونې بهیر (Pharmacovigilance): د درملو د امنیت څارنه چې هدف يې د درملو اړخیزو اغیزو او خطرونو څخه خبرداری ورکول دي.

۳۲. انتي مايکروبيل مقاومت(Anti-Microbial Resistance): د هغو درملو پر وړاندې د مايکروبونو مقاومت چې يو وخت پې ميکروبونه وژل او يا يې د هغوی وده دروله. دا مقاومت هغه وخت رامنځته کېږي کله چې مايکروبونو د يو درمل پر وړاندې پرمختګ کوي او داسې ميکانيزمونه جوړوي چې د هغو د وژلو يا وده ورکولو لپاره ډيزاين شوي درملو ته مقاومت کوي.

۳۳. انتي بيوتيک مديريت پروګرام (Antimicrobial Stewardship Program): د انتي بيوتيک د اړوندو درملو سم کارول.

۳٤. بريښنايي طبي ريکارډ (Electronic Medical Record): د ناروغۍ ټول معلومات او تاريخچې په ډيجيټلي فارمټ کې ثبت کول چې د روغتيايي ادارو په سيستم کې ساتل کېږي.

۳۵. اخلاقياتو بورډ (Institutional Review Board): هغه کميټه چې د څېړنو او درملنو د اخلاقي معيارونو څارنه او د تطبيق په اړه پريکړې کوي.

۳٦. روږديتوب (Addiction): په يوه چلند يا روږدونکو توکو د شخص در روږدي کېدو حالت.

۳۷. نياوغوښتنه (Advocacy): هغه هڅې چې د يوې ځانګړې موضوع يا پاليسی ملاتړ او ترويج لپاره کېږي.

۳۸. تضاعف (Duplication): د هڅو يا سرچينو غير ضروري تکرار يا بيا کارونه.

۳۹. کورني شخصي لګښت (Out of Pocket): هغه لګښتونه دي چې خلک يې د روغتيايي خدماتو لپاره په مستقيم ډول له خپل جيب څخه ورکوي.

٤۰. ليږون(Refer): ناروغ د لاښو روغتيايي خدمتونو د ترلاسه کولو په موخه لوړو روغتيايی قدمو يا متخصصينو ته د ليږلو څخه عبارت دي.

٤۱. خوارځواکي او کوچنی مغذي موادو کمښت(Malnutrition and Micro-nutrition Deficiency): هغه حالتونه چې د ناکافي يا غير متوازنو خوړو له کبله رامنځته کېږي، لکه د ويټامينونو او منرالونو کمښت.

٤۲. حرفوی يا شغلي روغتيا (Occupational Health): د کارکوونکو د روغتيا، خونديتوب او هوسايني په اړه يوه روغتيايي برخه ده.

٤۳. کاري ساحه (Mandate): يوه رسمي امر يا واک چې د ځانګړي کار يا نقش لپاره ورکول کېږي.

٤٤. منځنی طبی زدکړې Para-medical education: دا هغه تعليم دی چې د روغتيا مسلکي کسان تربيه کوي چې ډاکټران نه دي خو د روغتيا په سيستم کې مهم رول لوبوي. د منځنيو طبي کارکوونکو تخصصي مهارتونه لري چې د ډاکټرانو، نرسانو او نورو روغتيايي کارکوونکو سره د ناروغانو د تشخيص، درملنې او مديريت کې مرسته کوي. (د ايکس رې تکنيشن، د طبي لابراتور تکننيشن، فيزيوترابي، نرسنګ، قابلګي د فارمسي تکنيشن، د انستيزی تکنيشن، د غاښونو تکنيشن او داسي نور).

مأخذونه:

١ NSIA, Estimated Population of Afghanistan 2024-25, pg.3.

٢ UNDP, Human Development Report2022-23, pg.182.

٣ NSIA, Statistical Yearbook 2023-24, pg.24.

۴ https://www.unicef.org/afghanistan/health#:~:text=This%20affects %20their%20ability%20to,638%20per%20100%2C000%20live%20births.

۵ Afghan Health Survey (AHS), 2018, pg.94.

۶ NSIA, Statistical Yearbook 2023-24, pg.7.

٧ Afghan Health Survey (AHS), 2018, pg.95.

٨ Human Resource for Health (HRH), Situational Assessment in Afghanistan 2024, pg.45.

٩ HMIS, MOPH, 2023.

١٠ NSIA, Statistical Yearbook 2023-24, pg.161.

١١ Human Resource for Health (HRH), Situational Assessment in Afghanistan 2024, pg.29.

١٢ National Health Account (NHA), 2022, pg.1.

١٣ National Health Account (NHA), 2022, pg.10.

١۴ National Health Account (NHA), 2022, pg.16.